

DÜZENLİ ORDU'YA GEÇİŞ DÖNEMİNDE ZABİTAN
MEKTEBİ'NDE VERİLEN ASKERÎ KONFERANSLAR (1921)
MILITARY CONFERENCES GIVEN AT ZABİTAN MEKTEBİ IN THE
PROCESS OF THE FORMATION OF REGULAR ARMY (1921)

MEVLÜT YÜKSEL

Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Assist. Prof. Dr. Ataturk University, Faculty of Letters, Department of History

mevlutyuksel@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-3478-219X>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-64, Ocak - January 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 21.04.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 30.12.2018

Sayfa-Pages : 409-449

 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3922>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaead>

This article was checked by

 iThenticate®

DÜZENLİ ORDU'YA GEÇİŞ DÖNEMİNDE
ZABİTAN MEKTEBİ'NDE VERİLEN ASKERÎ KONFERANSLAR (1921)
MILITARY CONFERENCES GIVEN AT ZABİTAN MEKTEBİ IN THE
PROCESS OF THE FORMATION OF REGULAR ARMY (1921)

MEVLÜT YÜKSEL

Öz

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik devlet olarak 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile çekilmiştir. Bundan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin toprakları savaşın galipleri olan İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan) tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Mütareke gereğince orduları dağıtılan Osmanlı Devleti, bu işgallere karşı koyamadığı için yerli halk tarafından milis birlikler oluşturulmuştur. Kuva-yı Milliye adı verilen bu birlikler, işgallere karşı önemli başarılar elde etmesine rağmen 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılışından sonra Anadolu'daki Yunan işgaline son vermek ve bir kurtuluşu kati bir şekilde gerçekleştirmek için düzenli bir orduya ihtiyaç duyulmuştur. Bu vesileyle başlatılan düzenli orduya geçiş sürecinde orduya alınacak fertler için birçok askeri kurumda eğitimler verilmiştir. Bu kurumlardan birisi de İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'da faaliyet göstermiş olan Zabitan Mektebidir.

Bu çalışmada düzenliye orduya geçiş sürecinde Zabitan Mektebi'nde 1921 yılında subaylar için verilen eğitim konferansları değerlendirilmiştir. Günümüzde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı Deniz Tarihi Arşivi (DTA)'nden elde edilen ve I. Dünya Savaşı döneminde İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya gibi ülkelerden örneklerle bilgiler aktaran bu konferansların adı geçen arşive de atıfta bulunarak düzenli orduya geçiş sürecini kapsayan Türk Askeri Tarihi'ndeki önemleri belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Asker, Teşkilat, Piyade, Süvari, Konferans.

Abstract

Ottoman State withdrew from World War I as the defeated state with the Mondros Armistice Agreement signed on 30 October, 1918. Following that, the lands of the Ottoman state were invaded by the allied powers of the war such as England, France and Italy. Ottoman State, whose armies had been abolished in accordance with the Mondros Agreement, could not fight against these invasions and thus civilian militia troops were formed. Called Kuva-yı Milliye, these militia troops had remarkable success against the invasions; however, with the opening of the Great National Assembly of Turkey in 1920, a regular army was needed to end Greek invasion in Anatolia and have a decisive victory in the way towards independence. In the process of the formation of regular army, military education was given to soldiers who were supposed to serve in the army in various schools. One of such educational institutions is Zabitan Mektebi, which began to be run in Ankara right after the invasion of Istanbul.

This study is intended to examine the conferences given in Zabitan Mektebi in 1921 within the educational programme of military officers. The texts of the conferences were obtained from the Archive of Naval History, a unit of Turkish Admiralty. The mentioned conferences include valuable information about the ideal army organization making references to the armies of England, France, Germany, Austria and Russia. The study also evaluates contributions of these conferences to the formation of regular army in the context of Turkish Military History.

Key Words: Army, Soldier, Organization, Infantry, Cavalry, Conference.

Giriş

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik devlet olarak 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi/Ateşkes Antlaşması ile çekilmiştir.¹ Mütarekeye atılan imzalar henüz kurumadan savaşın galip tarafını oluşturan İngiltere, Fransa ve İtalya gibi devletlerin başını çektiği İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin stratejik bölgelerini işgale başlamışlardır. İlk olarak 3-8 Kasım 1918 tarihleri arasında Musul, bundan bir gün sonra da İskenderun İngilizler tarafından işgal edilmiştir.² Müteakiben 13 Kasım 1918 tarihinde de "Büyük Filo" olarak adlandırılan İngiliz, Fransız ve İtalyan zırhlılarından müteşekkil 61 parçalık bir donanmanın Dolmabahçe Sarayı önüne demirlemesiyle İstanbul fiilen işgal edilmiştir.³ İtilaf Devletleri, bu işgallerle birlikte Mondros Mütarekesi'nin 5., 16., 17. ve 20. maddeleri⁴ gereğince Osmanlı Devleti'ne orduların terhisi, silahlarının ve cephanelerinin teslimine yönelik baskılarını da arttırmışlardır. Orduların terhisi sürecinde İngiltere ve Fransa yine mütarekenin 7. maddesini⁵ gerekçe göstererek Anadolu'yu işgale başlamışlardır. Bunun neticesinde 22 Şubat 1919 tarihinde Maraş, 9 Mart 1919 tarihinde Samsun, 24 Mart 1919 tarihinde Urfa ve 30 Mart 1919 tarihinde Merzifon İngilizler tarafından, 8 Mart 1919 tarihinde ise Zonguldak, 28 Mart 1919 tarihinde Antalya, Kaş ve Silifke Fransızlar tarafından işgal edilmiştir.⁶

Bu işgallerin en vahimi hiç şüphesiz İngiltere'nin desteği ile hareket eden Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir ve çevresini işgal etmesi olmuştur.⁷ Bölge

¹ Mondros Mütarekesi ve müzakereler hakkında detaylı bilgi için bk. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB)*, Fon Kodu: Hibe Edilen, Satın Alınan, Değiştirilen Evrak, Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (HSD. AFT), Kutu No: 6, Gömlek No: 73, 74; CDAB, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalem (HR. SYS)*, Kutu: 2305, Gömlek: 21; CDAB, *HR. SYS*, 2563/2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

² Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji) Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara 1993, s. 8; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 3, 4.

³ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, s. 24; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 4; İstanbul'un işgali ve İtilaf Devletleri'nin faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bk. Hüseyin Kalemli, *İstanbul'un Son İşgal Yılı ve Tahliyesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi (YDT), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, s. 3; İstanbul'un işgali ve İtilaf Devletleri'nin uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bk. Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000; Gürkan Fırat Saylan, *1918-1923 Yıllarında İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Çevresindeki Faaliyetleri*, YDT, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010

⁴ Madde 5- "*Hudutların muhafazası ve asayiş-i dâhilinin idamesi için lüzum görülecek kuva-yı askeriyeden maadasının derhal terhisi (işbu kuva-yı askeriyenin miktar ve vaziyetleri İtilaf Hükümeti tarafından Devlet-i Aliye ile müzakere edildikten sonra takarrür ettirilecektir)*"

Madde 16- *Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'ta bulunan muhafız kıtaat en yakın itilaf kumandanına teslim olunacaktır ve Kilikya'daki kuvvetlerin intizamı muhafaza için muktezi miktarından maadası beşinci maddedeki şeraite tefhik takarrür ettirilecek vech ile geri çekilecektir.*

Madde 17- *Trablus'ta ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabıtları en yakın İtalyan muhafaza kıtaatına teslim olacaktır. Hükümet-i Osmanîye teslim emrine itaat etmedikleri takdirde muhaberat ve muavenetini kat etmeyi taahhüt eyler.*

Madde 20- *Beşinci madde mucibince terhis edilecek kuva-yı Osmanîye'ye ait teçhizat, esliha, cephane ve vesait-i nakliyenin tarz-i istimaline dair ita edilecek talimata riayet olunacaktır.* Bk. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt: I (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)*, TTK Yayınları, Ankara 1953, s. 520, 522, 523.

⁵ Madde 7- *Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevküleceş noktasını işgal hakkını haiz olacaktırlar.* Bk. Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, I*, s. 524.

⁶ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, s. 141, 160, 163, 183, 187, 188; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 18, 20, 21, 23.

⁷ İzmir ve çevresi, Antalya ve Konya ile birlikte I. Dünya Savaşı esnasında İtilaf Devletleri arasında yapılan 26 Nisan 1915 tarihli Londra ve 17 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne antlaşmaları gereğince İtalya'ya verilmiştir. Fakat Mondros Mütarekesi sonrasında toplanan Paris Barış Konferansı'nda durum değişmiş, İzmir ve çevresi İngiltere'nin

ahalisi ile mülki idareciler arasında büyük bir heyecan ve teessür meydana getiren bu olaya⁸ Anadolu'nun her tarafından tepkiler gösterilmiş, protesto telgrafları çekilmiş, mitingler düzenlenmiş⁹ ve bir kısım yayın organlarında, telin içerikli yazılar yayımlanmıştır.¹⁰ Fakat tüm bu tepkilere rağmen Yunan orduları Batı Anadolu'daki ilerleyişine devam ederek 17-29 Mayıs 1919 tarihleri arasında Çeşme'yi, Menemen'i, Selçuk'u, Manisa'yı, Aydın'ı ve Ayvalık'ı, 1-12 Haziran 1919 tarihleri arasında ise Ödemiş'i, Nazilli'yi ve Bergama'yı işgal etmişlerdir.¹¹

Mütareke gereğince ordularının büyük bir kısmı dağıtılan Osmanlı Devleti'nin, askeri karşılık verememesi, işgale uğrayan bölge halkının yer yer milis kıtaları şeklinde teşkilatlanmasına sebep olmuştur. "Kuva-yı Milliye" adıyla bilinen¹² ve eski askerlerle eli silah tutan siviller tarafından oluşturulan bu teşkilatlar, başta Yunan işgal sahası olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde işgallere karşı başarılı mücadeleler vermişlerdir.¹³ Kuva-yı Milliye harekâtı, Mustafa Kemal Paşa tarafından da desteklenmiş, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarında bu destek açıkça belirtilmiştir.¹⁴ Sonrasında ise hemen her yerde aralarında din adamları, eşraf ve toprak ağalarının da bulunduğu büyük bir halk kesimi, ya maddi yardımda bulunmak ya da bizzat katılmak suretiyle Kuvâ-yı Milliye harekâtı içinde yer almıştır.¹⁵

desteğiyle Yunanistan'a verilmiştir. 18 Ocak 1919 tarihinde 32 devletin katılımıyla Yakın Doğu meselelerini çözmek için toplanan Paris Barış Konferansı'nda; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya gibi ülkelerin temsilcilerinden oluşan "Onlar Konseyi"nin aldığı kararlar, Sevri Antlaşması'na giden yolda büyük bir öneme sahiptir. Paris Barış Konferansı hakkında detaylı bilgi için bk. Paul C. Helmreich, *Sevri Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Sabah Kitapları, İstanbul 1996; Margaret Macmillan, *Paris 1919, Barış Yapanlar, Dünyayı Değiştiren Altı Ay, 1919 Paris Barış Konferansının Hikâyesi* (Çev. Belkis Dişbudak), Alfa Yayınları, İstanbul 2015.

⁸ CDAB, *Dâhiliye Nezâreti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH. EUM), Asayiş Kalemi (AYŞ)*, 9/61.

⁹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, s. 250, 251, 256, 259.

¹⁰ Detaylı bilgi için bk. Zekai Güner-Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basımı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

¹¹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, s. 248, 263, 266, 279, 280, 284, 292, 317; Kâzım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, I, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 14-15.

¹² "Kuva-yı Milliye" adının farklı kullanımları için bk. Yaşar Özüçetin-H. Mehmet Dağistan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye", *Çağdaş Türk Tarih Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 3-5.

¹³ *Türk İstiklâl Harbi, II nci Cilt, Batı Cephesi I, Yunanlıların Batı Anadolu'da İstila Hareketine Başlamaları, İzmir'in İşgali, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması, Millî Mukavemetin Başlaması (15 Mayıs-4 Eylül 1919)*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Yayınları, Ankara 1994, s. 46-47; Özalp, *Millî Mücadele*, I, s. 15; Kadir Kasalak, "Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açından Etüdü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı, Cilt: XIV, Sayı: 42 (Kasım 1998), s. 982; Yavuz Ercan, "Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 235; Şerife Yorulmaz, "Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35-36 (Mayıs-Kasım) 2005, s. 347.

¹⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: I, 1919-120, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 30, 65-66. Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: III, Vesikalar, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 1062-1063.

¹⁵ Kadir Kasalak, "Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açından Etüdü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı*, Cilt: XIV, Kasım 1998, Sayı: 42, s. 993; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Hayat-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 50-56.

Aldığı desteklerle mevcudu 6.500 ila 15.000 kişiye ulaşan¹⁶ ve daha çok halk tarafından finanse edilen Kuva-yı Milliye birliklerinin¹⁷ işgallere karşısındaki başarılarına rağmen Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılışından sonra Yunan işgali altındaki Batı Anadolu'da verilecek topyekûn bir kurtuluş mücadelesi için düzenli bir orduya ihtiyaç duyulmuştur. Bu sırada Yunan birliklerinin ilerleyişinin hız kazanması ve özellikle de Ali Fuat Paşa'nın kumandasındaki birliklerin Gediz Muharebesi'nde aldığı yenilgi Mustafa Kemal başkanlığındaki TBMM'de düzenli ordu tartışmalarının artmasına sebep olmuştur. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Meclis'te başlatılan çalışma kapsamında düzenli ordunun yapılandırılması işine girilmiştir.¹⁸ Bunun sonucunda 1920 yılının Ekim ayından itibaren Kuva-yı Milliye birliklerinin tasfiyesine başlanmış, 9-10 Kasım 1920 tarihlerinde çıkarılan kanunlarla Batı Cephesi; Batı ve Güney olmak üzere ikiye ayrılarak 10 Kasım'da Albay İsmet (İnönü) Bey, Batı Cephesi, 11 Kasım'da ise Albay Refet (Bele) Bey Güney Cephesi Komutanlıklarına atanmışlardır.¹⁹ Bu düzenlemelerle birlikte Düzenli Ordu'ya geçiş süreci fiili olarak başlatılmıştır.

Anadolu'daki Yunan ordularının bertaraf edilmesi zorunluluğundan dolayı savaşlarla birlikte yürütülen Düzenli Ordu'ya geçiş süreci, yaklaşık 1,5 yılda tamamlanmıştır. Gerek Kuva-yı Milliye birliklerinden orduya katılacaklara gerekse yeni askere alınacaklara çeşitli eğitimler verilmesi de bu sürecin bir parçasını teşkil etmiştir. Eğitimler, dönemin Milli Savunma Bakanlığı olan Müdafaa-i Milliye Vekâleti bünyesinde faaliyet gösteren askerî okullarda verilmiştir. Bu okullardan birisi de orduya subay yetiştiren Zabitan Mektebi'dir.²⁰ Günümüzde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı Deniz Tarihi Arşivi (DTA)'nden elde edilen ve bu çalışmanın konusunu oluşturan 1921 tarihli konferanslar ise Zabitan Mektebi'nde verilen eğitim faaliyetlerindedir. Kim/kimler tarafından hazırlandığı bilinmeyen bu konferanslar, muhtemelen üst düzey kumandanlar veya mektep muallimleri vasıtasıyla birer kurs niteliğinde subay adaylarına

¹⁶ Kasalak, "Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açısından Etüdü", s. 1001; Sebhattin Sele, *Anadolu İhtilali*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s. 123.

¹⁷ Nuran Koltuk, "Kuva-yı Milliye'nin Gelirleri", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2013/1, Cilt:12, Sayı: 23, s. 54.

¹⁸ bk. Ahmet Emin Yaman, "Milli Ordu'dan Düzenli Ordu'ya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 1990, Cilt: 2, Sayı: 6, s. 389-398; Özüçetin-Dağıstan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye", s. 15-16.

¹⁹ Özüçetin-Dağıstan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye", s. 25; Yaman, "Milli Ordu'dan Düzenli Ordu'ya", s. 389-390.

²⁰ Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizlerin, Pangaltı'daki Harbiye'ni işgalleri üzerine Maltepe'deki Muvazzaf Zâbit Namzetleri Tâlimgâhi Bostancı'ya taşınmış, burada bir süre faaliyet gösterdikten sonra 5 Ağustos 1919 tarihinde lağvedilmiştir. Aynı tarihte Bostancı merkez olmak üzere Suadiye ve Erenköy'de, Edirne ve Kuleli idadilerinden gelen öğrencilerden oluşturulan iki bölüklü Mekteb-i Harbiyye Taburu kurulmuştur. Bununla birlikte bu sırada lağvedilen Muvazzaf Zâbit Namzetleri Tâlimgâhi'ni henüz bitirmemiş olan eski öğrenciler ile İhtiyat Zâbit Namzetleri Tâlimgâhi'ni bitiremeyen öğrencilerinden Talim Kıtaları adıyla birer tabur daha teşkil edilmiştir. Bu üç karma taburdan da Harbiye Alayı adıyla bir alay kurulmuştur. Harbiye Alayı'nın öğrenci taburu Kuleli'de, diğer iki tabur ise Bostancı'da eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Harbiye Alayı, İngilizlerin baskıları sonucu 20 Aralık 1919 tarihinde Halıcıoğlu'na taşınarak buradaki Topçu Harbiyesi ile birleştirilmiştir. İngilizlerin burayı da işgali üzerine okul, 20 Nisan 1920 tarihinde kapatılmıştır. Öğrencilerin bir kısmı Kuleli'ye yerleştirilmiş olsa da İngilizler burayı da işgal edince önce Kâğıthane'de kurulan çadırlara, 1 Ağustos 1920 tarihinde de Eyüp'teki İplikhâne'ye nakledilmiştir. Daha sonra Maçka Kışlası'na taşınan okulun adı Zabitan Mektebi olarak değiştirilmiştir. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne bağlı olan Zabitan Mektebi, İngilizlerin Maçka Kışlası'ni işgal etmeleri üzerine 12 Eylül 1921 tarihinde Zeytinburnu Kışlası'na taşınmış ve Ekim 1922'de lağvedilinceye kadar burada faaliyet göstermiştir. bk. Abdülkadir Özcan, "Harbiye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1997, Cilt XVI, s. 115-119.

sunulmuşlardır. Seri şekilde Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Konferans başlıklarıyla, ordu ve orduyu oluşturan teşkilatların yapısı ile harp tekniği ve askeri tabirler hakkında önemli bilgiler içermektedirler. Almanya, İngiltere, Rusya, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerin ordu teşkilatlarının, Osmanlı Devleti ordu teşkilatı ile kıyaslanarak aktarıldığı konferanslarda askerî konuların yanında başta I. Dünya Savaşı olmak üzere muhtelif zamanlarda meydana gelen bazı tarihi hadiselerle ilgili ayrıntılar da aktarılmıştır. Buradan hareketle söz konusu konferansların subayların siyasi tarih bilgilerine önemli katkılar sağladığını da söylemek mümkündür. Ayrıca dördüncü konferanstan sonra yalnızca “konferans” başlığı altında birbirinin devamı olan dört metnin daha mevcuttur. Önceki dört konferansa ek olarak hazırlandığı anlaşılan bu metinlerde ise yine ordu teşkilatı ile bir kısım askeri tabirler hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden söz konusu konferansların Türk askeri tarihi açısından önemli vesikalar mahiyetindedirler. Zira bu konferanslar; Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM tarafından Ankara merkezli yürütülen düzenli ordunun kurulmasına yönelik çalışmalar esnasında İstanbul'daki Zabitan Mektebi'ndeki askeri eğitimin bir parçası olarak verilmişlerdir. Bununla birlikte konferansların Türk ordu teşkilatı ve harp tarihinin bir dönemi hakkında kıymetli bilgiler içerdiğini de belirtmek gerekir. Dolayısıyla bu çalışma sözü edilen hususlar doğrultusunda konferans metinlerinin değerlendirilmesiyle vücuda getirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada ayrıca; tarihi birer vesika oluşlarından hareketle konferans metinlerinin Milli Mücadele döneminde İstanbul'daki askeri eğitim ile ordu kurumuna verilen önem hakkında bir fikir oluşturabilmek amaçlanmıştır. Diğer taraftan çalışmaya konu konferans metinlerinin elde edildiği arşivin benzer konularda yapılacak çalışmalar için önemli bir kaynak olduğu da ayrıca belirtilmelidir.

Birinci Konferans (Ordu Teşkilatı)

29 Haziran 1921 tarihli bu konferans, “*Ordu Teşkilâtı*” başlığını taşımaktadır (bk. EK-1). Yer yer tarihi olaylara da atıf yapmak suretiyle ordu teşkilatı hakkında önemli bilgilerin verildiği bu konferansın amacı ve içeriği başlangıç kısmında şu cümlelerle açıklanmıştır: “*Orduların nelerden ve ne suretle teşkil edildiğini göstermek için tedris edilir. Bununla, müteallimîn bir kere orduya ne için lüzum olduğunu ve bu kuvvetle ne yapıldığını ve makinenin nasıl şey ve nasıl işlediğini öğrenir. Yine bu tedrisat esnasında hem kendi memleketimizde güzerân etmiş olan ve hem mücavir memleketlerde ve hassaten en müterakki ordular teşkilatından tenevvür edilir.*”²¹

Yine konferans metnin başlangıç kısmında milletler arasındaki mücadelenin ilk insanla başlayıp, nefis-i müdafaa duygusunun gelişmesine bağlı olarak büyük ve kanlı harpler şeklinde I. Dünya Savaşı'na kadar geldiği ve insanla birlikte var olacağı belirtilmiştir.²²

Konferansın bundan sonraki kısmında ise savaş hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda savaşın memleketler arasındaki ihtilafların diplomasiyle çözülememesi sonucunda silahlı güçlerin devreye girmesiyle meydana gelen, birçok yerin, insanın, millet ve memleketin büyük zararlar gördüğü bir felaket olduğu kaydedilmiştir. I. Dünya Savaşı

²¹ Genelkurmay Başkanlığı Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Bahriye Nezareti (BN), Belge No: 48/935-1/1.

²² DTA, BN, 48/935-1/1.

ise bu izahatlar örnek olarak gösterilmiştir. Burada ayrıca gelişen alet ve tekniklerin savaşın tahribatını arttırdığına da değinilmiştir. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın mahkûm edildiği 132 milyar Altın Mark tutarındaki tazminat²³ ile 1870 yılındaki savaş sonrasında Fransa'nın Prusya'ya ödediği 5 milyar Frank²⁴ tutarındaki tazminatın karşılaştırılması yapılmak suretiyle gelişmişliğin tahribatı arttırdığı hususu izah edilmeye çalışılmıştır. Yine Avrupa'nın en medeni ülkelerinde meydana gelen elim olayların, gelişmenin savaşların tahribatını azalttığı şeklindeki düşüncüyü değiştirdiği de ifade edilmiştir.²⁵ Hatta reelde gelişmişliğin savaş süresini uzattığı yönünde bir tespitte de yer verilmiştir. Bununla ilgili olarak da 1904-1905 yılları arasında cereyan eden Rus-Japon savaşının²⁶ kamuoyunda savaşların kısa süreli olacağı şeklindeki bir kanaatin oluşmasına sebebiyet verdiği fakat Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın bunun aksini gösterdiği belirtilmiştir.²⁷

Bu bilgi ve örneklerin ardından devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözebilmek gayesiyle İsviçre'de uluslararası barış konferansları düzenledikleri veya cemiyetler kurdukları fakat yine de savaşlara engel olamadıklarından bahsedilmiştir. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Cemiyet-i Akvam'm²⁸ da mevcut bir çok

²³ Bu tazminat Almanya'nın I. Dünya Savaşı sonrasında 28 Haziran 1919 tarihinde İtilaf Devletleri ile imzaladığı Versay Antlaşması gereğidir. Şartları 1919 yılı başında düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda belirlenmiş olan bu antlaşmayla Almanya, savaşın sorumlusu olduğu gerekçesiyle açıkça cezalandırılmış ve İtilaf Devletleri'ne toplamda 132 milyar altın Mark tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Almanya bu antlaşmayla ayrıca Alsace-Lorraine bölgesini Fransa'ya kaptırması, Polonya topraklarının büyük kısmını da kaybetmiştir. Bk. Sally Marks, "Mistakes and Myths: The Allies, Germany, and the Versailles Treaty, 1918–1921", *The Journal of Modern History*, Vol. 85, No. 3 (September 2013), s. 642; J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi* (İngilizce'den Çeviren: Fethi Aytuna), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2010, s. 614; Karl Radek, *The Winding-Up of the Versailles Treaty, Report to the IV. Congress of the Communist International*, Published By The Communist International, Hamburg 1922, s. 5. Ayrıca Versay Antlaşması'nın maddeleri hakkında bk. *Treaty of Peace Between the Allied And Associated Powers and Germany and Protocol Signed at Versailles, June 28, 1919*, Printed By Order of Parliament, Ottawa J. De Labroquerie Tache Printer to the King's Most Excellent Majesty 1919.

²⁴ Bu tazminat, 19 Temmuz 1870-10 Mayıs 1871 tarihleri arasında cereyan eden Prusya-Fransa savaşının sonucunda imzalanan Frankfurt Antlaşması'yla ortaya çıkmıştır. "Sedan Savaşı" olarak bilinen bu savaşın başlıca sebebi Prusya'nın 1866 Avusturya'yı yenilgiye uğrattıktan sonra dönemin önemli bir enerji kaynağı olan zengin kömür havzalarını barındıran Alsace-Lorraine bölgesini ele geçirmeye yönelik izlediği politikalar olmuştur. Fransa Kralı III. Napolyon'un harp ilanıyla başlayan ve Prusya'nın, Fransa'yı ağır bir yenilgiye uğrattığı bu savaş sonrasında Alsace-Lorraine bölgesi Prusya'nın eline geçmiş, Fransa 5 milyar Frank savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilmiştir. Bk. Geoffrey Wawro, *The Franco-Prussian War, The German Conquest of France in 1870–1871*, Cambridge University Press, 2003.

²⁵ *DTA, BN, 48/935-1/1.*

²⁶ 20. yüzyılın ilk mücadelesi olan 1904-1905 Rus-Japon Savaşı, Rusya'nın Mançurya'ya ve Kore'ye yerleşmek gayesiyle izlediği politikalar karşısında bölgesel çıkarlarını korumaya çalışan Japonya'nın 1904 yılı Şubat ayında Rusya'ya savaş ilan etmesiyle meydana gelmiştir. 18 ay kadar süren bu savaşta Japonya, hem karada ve hem de denizde meydana gelen muharebelerde Rusya'yı ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Japon donanması, Port Arthur Limanı'ndaki ve Baltık Denizi'ndeki Rus donanma birliklerini tamamen yok etmiştir. Savaş, Rusya'nın 1905 yılı Eylül ayında yenilgiyi kabul ederek barış istemesi sonucunda sona ermiştir. ABD'de imzalanan Portsmouth Barışı ile Rusya, Mançurya üzerinde elde ettiği hakların tamamını Japonya'ya devretmiş, Kore'nin bağımsızlığını tanımıştır. bk. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt: 1-2: 1914-1995)*, Alkım Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz), s. 93-94; J. F. C. Fuller, *A Military History of the Western World, Volume III, From the American Civil War to the End of World War II*, Da Capo Press, 1987, New York 1987, s. 142 vd.

²⁷ *DTA, BN, 48/935-1/1.*

²⁸ Milletler Cemiyeti olarak da bilinen bu kurum, Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919 tarihindeki toplantısında yapılan bir sözleşme ile 28 Nisan 1919 tarihinde kurulmuştur. Fikir babası ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson olan bu cemiyet, söz konusu sözleşmede de belirtildiği üzere; işbirliği esasları dâhilinde uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak, savaşa başvurmama konusunda bir takım yükümlülükler almak, gizli olmayan adaletli ve onurlu uluslararası ilişkileri tesis etmek amacıyla kurulmuştur. bk. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2010*, Der Yayınları, İstanbul 2010, s.

uluslararası sorunu çözemeyeceği ve gelecekteki savaşları engelleyemeyeceği şeklindeki bir tespit aktarılmıştır. Bununla birlikte hükümetlerin münferit veya müşterek bir şekilde sergiledikleri dostane tutumlardan bir sonuç beklemenin doğru olmadığı, Wilson Prensipleri²⁹ ne rağmen Yunanistan'ın Anadolu'daki işgal faaliyetlerinin bu görüşü kanıtladığı ifade edilmiştir.³⁰

Konferans metninin devamında ise her devletin kendi varlığı ve halkını korumak için bir ordusunun olması gerektiği, bununla birlikte hemen her ülkede anti-militarist grupların da mevcut olduğu fakat bunların dahi her savaşta kendi ülkelerini haklı gördükleri kaydedilmiştir. Bu tür gruplara da I. Dünya Savaşı'ndan önce savaş karşıtı iken daha sonra tam tersi fikirlere dönüş yapan İngiltere'deki ve Fransa'daki savaş karşıtı sosyalistler örnek gösterilmiştir. Burada ayrıca İngiltere'nin savaştan önce 200.000 civarında olan ordu mevcudunu savaşın ilanıyla yaklaşık 4.000.000'e yükselttiği bununla birlikte kendilerini savaş karşıtı olarak tanıtan Bolşeviklerin ise Lehistan'ı istila etmek ve Kafkasya'yı Ruslaştırmak amacıyla çeşitli politikalar izledikleri³¹ de hatırlatılmıştır. Ardından savaş karşıtlarının orduyu neden gereksiz bir yapı olarak gördüklerinin sebepleri açıklanmıştır. Metinde o sebepler şu şekilde verilmiştir:

1. Savaşların, genç nüfusa zarar vermesi, hayatların son bulmasına sebep olması, insanlığın çoğalmasını ve medeniyetin gelişimini engellemesi.

630-631. Merkezi Cenevre'de bulunan cemiyete Türkiye, başlangıçta Musul meselesinden dolayı girmek için bir çaba sarf etmemiştir. Fakat 1933'ten sonra Türkiye, bazı konularla ilgili toplantılara davet edilmeye başlanmıştır. Cemiyetin Genel Kurulu tarafından Çin-Japon ihtilafını görüşmek üzere 6 Temmuz 1932 tarihinde yapılan toplantıda İspanya temsilcisinin teklifi, Yunan temsilcisinin desteği ile Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'ye de bildirilen bu karar, TBMM tarafından 9 Temmuz 1932 tarihinde kabul edilmiş ve neticede 18 Temmuz 1932 tarihinde Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne girmiştir. Bk. Şayan Uluhan, "Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi -Öncesi ve Sonrası-", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), s. 237-258.

²⁹ I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Thomas Woodrow Wilson tarafından açıklanan 14 maddelik bildiri, "Wilson Prensipleri" olarak bilinmektedir. ABD'nin savaşa ilişkin amaçlarını ortaya koyan bu bildirinin; ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi anlamındaki self-determination ilkesini temel alan siyasi bir yapılanmayı, devletlerin üye olarak içinde yer alacakları uluslararası bir teşkilatın kurulmasını, ekonomide ve diplomaside açıklık ve serbestlik düsturunu benimsediği için bütün devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Wilson Prensipleri, ABD'de 19. yüzyılda gelişen ve Başkan Wilson'un da önemli temsilcileri arasında yer aldığı "İlerlemecilik" (Progressivism) adlı siyasi felsefeye ait ilkelerin (serbest ticaret, açık diplomasi, demokrasi, self-determination) dış politikaya uyarlanması olarak nitelendirilebilir. Ancak daha yakından incelendiğinde, ilkelerin öncelikle savaş dönemine ilişkin stratejik hesaplar gözetilerek belirlendiği görülür. 14 maddenin sekizinde (6-13. maddeler) askeri kaygıların, üçünde (2, 3 ve 14. maddeler) ABD'nin ekonomik beklentilerinin, ikisinde (1. ve 4. maddeler) özellikle Rusya'ya karşı ideolojik hesapların ağır bastığı görülmektedir. Bir maddenin de (self-determination ile ilgili 5. madde) hem ekonomik, hem askeri, hem de ideolojik boyutları bulunmaktadır. Bk. İhsan Şerif Kaymaz, "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)*, Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69 (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 145-174.

³⁰ *DTA, BN*, 48/935-1/2.

³¹ Rusya'nın; Bolşevik İhtilali'nin bir sonucu olarak Almanya ile imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra şekillenmeye başlayan ve Lenin önderliğinde zaman zaman barışçıl yollarla, zaman zaman da Kızıl Ordu vasıtasıyla Lehistan (Polonya)'ın Bolşevikleştirmesi gayesiyle izlenen politikalar hakkında genel bir bilgi için bk. Umut Bekcan, "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi*, Cilt 68, No: 4, 2013, s. 73-102. Ayrıca yine ihtilal sonrasında Bolşevik Rusya'nın Kafkasya'yı Bolşevikleştirmeye yönelik izlediği politikaların Azerbaycan örneği üzerinden değerlendirmesi için bk. Vasıf Qafarov, "Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya'nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 3 (Kış 2008), s.139-151.

2. Savaşların, güçlü ve büyük orduların teşkilini gerektirmesi hasebiyle devletler için büyük bir yük olması, iaşe, silah ve teçhizat masrafları nedeniyle halka vergi yükü getirmesi ve yine ordu teşkili için silah altına alınan gençlerden ülkelerinin geleceği noktasında istifade edilememesi.

3. Savaşların, ülke zenginliğinin fikri, ilmî ve iktisadi açıdan ilerlemeyi sağlayacak alanlar yerine silahlanma için harcanmasına neden olması.

Bu sebeplere konferans metninde cevap verilmiştir. Cevapta özetle savaşın birçok insanın hayatını sonlandırdığının doğruluğuna değinildikten sonra bazı ülkelerde muhtelif zamanlarda meydana gelen salgın hastalıkların da büyük kayıplara sebebiyet verdiği, böyle hadiselerin tabii bir durum olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra meydana gelen bu tür olumsuz olayların ülkelerin artan nüfus artışına coğrafi olarak karşılık verememe şeklinde gelişen bir olumsuz durumu da bertaraf ettiği ileri sürülmüştür. Bu görüşleri desteklemek için de Amerika, Afrika ve Avusturya gibi ülkelere yapılan göçlerin, bazı devletlerin başka bir coğrafyada koloni tesis etmesinin, mesela; İngiltere'nin; Mısır'da, Cezayir'de, Tunus'ta, Suriye'de ve Kilikya'da, İtalya'nın ve Yunanistan'ın Anadolu'da, Japonya'nın Kore'de, Çin'de ve Sibiryada bulunmasına nüfusların coğrafyaya sığamamasının sebebiyet verdiği ileri sürülmüştür.³² Devam eden kısımda ise şu şekildeki ifadeler yer verilmiştir: "...*Binaenaleyh muharebelerin zaman zaman sebep olduğu zayıat inkâr edilemeyecek şekilde büyük boşluklar meydana getirmiş olur. Ferdi zayıat kaygısına, yani ölüm korkusuna gelince; bu, hayatın layıkıyla anlaşılmasından kaynaklı bir endişedir. Ölüm korkusu, hayatın hazzından mahrum kalmak değil yok olmak, unutulmak endişesidir. Binaenaleyh unutulmayan ebediyen yaşayan demektir. Eğer müteveffa babanız, kardeşiniz, sizin her zaman hatıranızı meşgul etmekte ise biliniz ki onlar sizinle beraber yaşamaktadır... Milletler de böyledir ananesi olan millet yaşar. Bir milletin ölmesi de ananeden mahrum kalması demektir. Efendiler; muharebe ise hem milletlere hem ferdiyetlere anane halk eder. Bu anane ise hem cemiyetleri hem ferdiyetleri ebediyete ulaştırır...*" Görüldüğü üzere burada savaşın milletleri gelenek veya töre kazanmasında da etkili olabileceği bu sayede hem milletlere hem de fertlere ölümsüzlük kazandırdığı izah edilmeye çalışılmıştır. Bu duruma örnek olarak da Plevne muharebesiyle özdeşleşen Osman Paşa'nın ve I. Dünya Savaşı'ndaki Çanakkale muharebelerinin bu şekilde ölümsüzleştiği ifade edilmiştir. Örnekten sonraki açıklamalarda ise devletlerin gücünün ekonomik, ilimi ve medeni seviyelerine bağlı olarak oluşturdukları ordu ve donanmalarıyla temsil edildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda kuvvetli bir ordunun ve donanmanın söz konusu unsurlar açısından ileri seviyedeki devletlerde görüldüğü aktarılmıştır.

Bunların ardından da ordunun teşkili ve unsurları ele alınmıştır. Burada ilk olarak ordunun maddi ve manevi olmak üzere başlıca iki kuvvetten oluştuğundan bahsedilmiş, maddi kuvvetin de zî-ruh (canlı) ve gayr-i zî-ruh (cansız) olarak adlandırılan iki unsurdan meydana geldiği belirtilmiştir. Daha sonra emir ve kumanda heyeti de dâhil asker sınıfının zî-ruh unsurları, silah, cephane, mühimmat, vasıta ve makine gibi her türlü malzemenin gayr-i zi-ruh unsuru teşkil ettiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte zî-ruh unsurdaki liyakatin gelişmişlikle alakalı olduğu, mesela; Balkan coğrafyasındaki bazı ülkeler ile İsveç'e gibi okuma-yazma oranı yüksek memleketlerin ordularında bunun görülebildiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte yine kumanda heyetleri de dâhil olmak zi-ruh unsurun

³² DTA, BN, 48/935-1/2-3.

yeterince liyakatli, ahlaklı, vatanperver, geleneklerine bağlı ve bedenen sıhhatli kişilerden meydana gelmesi zorunluluğundan da bahsedilmiştir. Ayrıca zî-ruh sınıfı mensuplarının bedenen sıhhatli olmaları için ilgili ülkelerin yeterli sıhhi teşkilata, izcilik ve spor kurumlarına sahip olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu hususların ardından ise orduda fakir olan kişilerin geride bıraktıkları ailelerinin geçimi konusunda endişeye kapılmamaları için ilgili memleketin yardım teşkilatlarına ve işsizlere iş sağlayabilecek müesseselere sahip olmasının elzem bir durum oluşunun altı çizilmiştir.³³

Konferans metninin devam eden kısmında herhangi bir ülkenin güçlü bir ordu gücü açısından önem arz eden ekonomik bağımsızlık konusuna değinilmiştir. Bu bağlamda bir ülkenin ordusunun her türlü ihtiyacını kendi kaynaklarıyla sağlayabilecek kadar zengin, tarımda ve sanayide ileri, ulaşım (demiryolu) ağı gelişmiş, her türlü deniz ve kara nakil aracına sahip olması gerektiği belirtilmiştir. İfadelerin devamında ise Almanya ile İran ordularının karşılaştırılması halinde bu durumun görülebileceğine dikkat çekilmiştir. Yine bu bağlamda harp tarihinden örnekler de verilerek 1807 yılında I. Napolyon'un Yena Muharebesiyle³⁴ Prusya'yı büyük bir yenilgiye uğratıp, şartları ağır bir anlaşmaya zorladığı, buna rağmen kısa zamanda toparlanan Almanya'nın yaklaşık 65 yıl sonra intikam aldığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan Fransa'nın I. Dünya Savaşı'nda yine durumu Almanların aleyhine değiştirdiği savaşın sonunda imzalanan Versay Antlaşması'yla ağır yaptırımlara maruz kalan Almanya'nın muhtemelen gelecekte buna da karşılık vereceği belirtilmiştir.³⁵

Burada farklı bir açıdan değerlendirme yapmak suretiyle ülkelerin savaşlardan dolayı hava taşıtları, çağın gereği ateşli silahlar ve denizaltılar tedarik ettiği, bunlara barış zamanında da ihtiyaç duyduğu tespitinde bulunulmuştur. Burada ayrıca günümüzdeki teknolojik gelişmeler görülmüşçesine gelecekte uzun seyahatlerin hava taşıtlarıyla, denizaltılarla ve gemilerle yapılacağı öngörüsü aktarılmıştır. Bunun yanında gelecekteki mükemmel yapısı ile haberleşme araçlarının birçok sorunun kısa zamanda halledilebilmesini, nakil vasıtalarının ise insan hayatını kolaylaştıracağı hususları aktarılmıştır. Bu doğrultuda son olarak hızla ilerleyen teknolojik gelişmenin savaş usul ve tekniklerinin değişip gelişmesine de neden olacağı hatırlatılmıştır.

Konferans metninin son kısmında ise ordunun bir ülke veya millet için taşıdığı önemi anlatmaya çalışan ifadeler yer verilmiştir. Söz konusu ifadeler şu şekildedir: *"...Kışın soğuktan, yazın sıcağından her türlü vahşi hayvanın saldırısından korunmak için, kar veya yağmur yağmasını beklemeksizin, güneşin beynimizi yakmasına izin vermeksizin ta Âdem'den beri sürekli bir terakki ile nasıl ki; mağaralarda, kulelerde, kalelerde ve şehirlerde barınma çareleri aranılmış ise asrımızda da her hangi bir tecavüz karşısında eli boş bulunmamak için daimi bir orduya ve mükemmel bir teşkilata sahip olmalıyız zaruridir."*³⁶

³³ DTA, BN, 48/935-1/3.

³⁴ Jena Savaşı da denilen bu mücadele, Napolyon'un Fransa'sı ile Prusya arasında 1806 yılında meydana gelmiştir. Napolyon Prusya'yı ağır bir yenilgiye uğratmış ve Prusya ordularını dağıtmıştır. Bu savaş hakkında detaylı bilgi için bk. Neil M. Heyman, "France Against Prussia: The Jena Campaign of 1806", *Military Affairs*, Vol. 30, No. 4 (Winter, 1966-1967), s. 186-198.

³⁵ DTA, BN, 48/935-1/3-4.

³⁶ DTA, BN, 48/935-1/4.

İkinci Konferans (Daimi Ordular)

Bu konferansın konusu ise yine ordu teşkilâtı dâhilinde daimi ordular hakkında olup, baş tarafında yer alan “...*Hükümetler kendilerini muhit olan komşularından bekledikleri tehlikenin derecesine ve bu tehlikenin azami bir şekli karşısında kendilerini müdafaa edebilecek kudrette ordu hazırlamak mecburiyetindedir*” şeklindeki ifadelerden de anlaşılacağı üzere ilk konferansın devamıdır (Bk. EK-2).³⁷

Konferansın ilk kısmında ordu yapılarının; ait oldukları ülkelerin konumlarına, ekonomilerine, nüfuslarına, kara ve deniz nakil araçlarının miktarına, halklarının tabiiyetine, eğitim durumlarına, vatanperverlik, milli mefkûre ve ahlak gibi özelliklerine göre şekillendiği belirtilmiştir. Bu bağlamda da komşularıyla dost, kara ve deniz nakil araçları yeterli, halkı münevver ve vatanperver, ekonomik durumu iyi olan ülkelerin, daha güçsüz ordular teşkil edebildikleri kaydedilmiştir. Bu tür ülkelere örnek de verilerek I. Dünya Savaşı’ndan önce İngiltere’nin, 6 muvazzaf ve 14 sömürge fırkasından oluşan toplamda yaklaşık 250.000 mevcutlu³⁸ Almanya ve Fransa’nın ise aşağı-yukarı 800.000 kişilik ordulara sahip olduğu bilgisi aktarılmıştır. Ardından orduya mensup askerin ise genç, dinç, kuvvetli, eğitilmiş ve ahlaklı olması gerektiği vurgulanmıştır. İfadelerin devamında ise ordu bir makinaya benzetilerek nasıl ki bir makinaya bağlı parçaların bakımlı olması çalışma verimini arttırırsa; askerin bu özelliklere sahip olmasının da savaşlarda başarı getireceğine dikkat çekilmiştir.³⁹ Aynı şekilde emir-kumanda heyeti hakkında da yine makina benzetmesinden hareketle bu sınıfa mensup olanların ise genç, ilim, zekâ ve tecrübe sahibi olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca gençlerden müteşekkil orduların daha gayretli mücadeleler verdiği düşüncesinden hareketle Almanya’da askerlik çağının 18 ila 24 yaşları arasında olmasına rağmen I. Dünya Savaşı öncesinde ordudaki eksikliklerin 30 yaşına kadar olan fertlerin askere alınması suretiyle giderildiği kaydedilmiştir.⁴⁰

Bunların ardından dünyada uygulanan çeşitli askere alma usullerinin varlığından bahsedilerek bunların önemlileri şu şekilde sıralanmıştır:

- 1- Devşirme usulü (gönüllü, yerli, ücretli, yabancı ücretli)
- 2- Kur’a usulü
- 3- Mükellefiyet-i amme (Mecburi devlet/vatandaşlık görevi) usulü

Daha sonra bunlar hakkında bilgiler verilmiş, ilk olarak devşirme usulü izah edilmiştir. Buna göre söz konusu usulün belirli bir vergi mukabilinde askerlik yapmaya elverişli gençlerin silahaltına alınması, böylelikle istenilen seviyede bir ordu teşkil

³⁷ DTA, BN, 48/935-2/1.

³⁸ Birinci konferansta bu rakam 200.000 olarak verilmiştir. Bk. DTA, BN, 48/935-1/3.

³⁹ Bu türden bir benzetme 1914 yılında Mustafa Kemal Paşa tarafından da yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın bu doğrultudaki ifadeleri şu şekildedir: “... *Malumdur ki bir orduyu meydana getiren, umumiyetle her fert, yaşar bir makinanın canlı uzuvları, parçalarıdır. Bu makınayı işleten, her uzvunu, her parçasını harekete geçiren vasıta, buharla işler motorlar değildir. O işletme vasıtası, ordu vasıtası, ordu vasıtasını vücuda getiren canlı uzuvların dimağlarındaki kuvvet ve kanlarındaki ruhur. Bu dimağlarda ve bu kanlarda gereken cereyan kuvveti ve sürati bulunmazsa makine durur ve başka hiçbir kuvvet onu işletemez. Böyle bir makinanın devrettirilmesi için herhangi bir veya birkaç makinistin sanat ustalığı da yetmez ve bu işi üzerine alamaz. Çünkü bu uyuşuk dimağlardan ve durgun kanlardan teşekkül etmiş yığınlar taş, demir ve odun yığınlarından daha hareketsiz ve daha ağırdır...*” bk. Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969, s. 242.

⁴⁰ DTA, BN, 48/935-2/1.

edilememesi halinde ise ülke içinden veya dışından paralı asker tutulması suretiyle uygulandığı belirtilmiştir. Bu usulün bir örneğinin ise Eskiçağ'da, Roma'ya karşı ülkelerini korumak amacıyla Yunanlılardan paralı askerler tutan Kartaca Devleti'nde görüldüğü⁴¹ bilgisi verilmiştir. Ardından söz konusu usulün uygulandığı ülkelerde dışarıdan gelen askerlerin ticareti sekteye uğratmamasına dikkat edilmesi gerektiği hususunda tavsiyede bulunulmuştur. Bununla birlikte paralı askerlerin işlerini bir meslek gibi icra ettikleri için bu usulün tecrübeli bir ordunun kuruluşu açısından faydasına değinilmiştir. Fakat burada askeri tecrübenin cesareti zayıflattığı cesurane mücadelelerin gerçek savaş tecrübesi olmayan kişilerce icra edildiği de kaydedilmiştir. Bunlara ilaveten tecrübeli vatanperver askerlerin, buldukları ülkenin mukadderatıyla bağı olmayan yabancı askerlerden ayrı tutulması gerektiği de belirtilmiş, paralı askerlerin tek gayesinin para kazanmak gerçeğine dayandığı hatırlatılmıştır.⁴²

Konferansın devam eden kısmında ise devşirme usulünün ülkeleri, daimi bir ordu beslemek gibi masraflı bir işten kurtardığı için de faydalı fakat nadir görülen bir uygulama olduğundan bahsedilmiştir. Söz konusu uygulamanın az görülmesinin nedeni ise İngiltere'den verilen bir örnekle açıklanmaya çalışılmıştır. Şöyle ki; örnekte İngiliz ordusunun I. Dünya Savaşı öncesinde gönüllülük usulüne dayalı olarak teşkil edilmesine rağmen sömürgelerden getirilen askerlerin ülkenin menfaatleri noktasında yerli unsurdan farklı bir düşünceye sahip oldukları belirtilmiştir. Ayrıca yine İngiltere'de I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında uygulanan yarı zorunlu askerlik usulünün, savaşın son yıllarında tam zorunlu hale getirildiği, savaştan sonra ise tamamen kaldırıldığı bilgisi verilmiştir. Diğer taraftan Versay, Nöyyi⁴³, Saint Germain⁴⁴ muahedelerinde ilgili ülkelerdeki zorunlu askerlik sisteminin kaldırılmasını hükme bağlayan maddelerin yer aldığı da ifade edilmiştir. Bu kısmında devamında ise muahedelerde yer alan bu hükümlerle de Almanya, Bulgaristan ve Avusturya devletlerini daimi ordu beslemesinin engellenmesinin

⁴¹ Kartaca Devleti, Filistin bölgesindeki Tire'den gelen Fenikeliler tarafından 814'te Tunus Yarımadası'nda kurulmuş bir kent devletidir. Ordu sistemi, paralı asker usulüne dayalı olarak teşekkül ettirilmiş olan Kartaca Devleti'nin ünlü hükümdarı Hannibal döneminde Roma ile yaptığı savaşlar ve ordu sistemi hakkında detaylı bilgi için bk. Murat Kılıç, "Hannibal'in Savaş Taktiklerine Genel Bir Bakış", *Erzurum Teknik Üniversitesi (ETÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)*, Cilt: III Sayı: 5 (Nisan 2018), s.25-60.

⁴² *DTA, BN, 48/935-2/2.*

⁴³ Neuilly (Nöyyi) Barış Antlaşması, I. Dünya Savaşı'ndan sonra 27 Kasım 1919 tarihinde İtilaf Devletleri (ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya) ve müttefikleri (Belçika, Çin, Küba, Yunanistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Siyam ve Çekoslovakya) ile Bulgaristan arasında imzalanmıştır. 296 maddeden oluşan bu antlaşmaya göre Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'daki Gümülcine ve Dedeağaç bölgelerini Yunanistan'a, Tsaribrod ve Sturmitsa bölgelerini ise Yugoslavya'ya bırakmıştır. Bulgaristan'ın Ege Denizi ile bağlantısını ortadan kaldıran bu antlaşmada ayrıca; hava ve deniz kuvveti olmamak şartıyla Bulgaristan ordusunun 25.000 kişiyle sınırlandırılması ve zorunlu askerliğin kaldırılmasını hükme bağlayan maddeler de yer almıştır. İbrahim Kamil, "Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Bahar 2017, s. 103; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 148.

⁴⁴ Saint Germain Barış Antlaşması, I. Dünya Savaşı'nın sonunda, 10 Eylül 1919 tarihinde İtilaf Devletleri ve müttefikleri ile Avusturya arasında imzalanmıştır. 381 maddeden oluşan bu antlaşmayla Avusturya; Macaristan'ın Çekoslovakya'nın ve Yugoslavya'nın bağımsızlıklarını tanımış, Bosna-Hersek'i Yugoslavya'ya, Tirol'u, Triyeste'yi ve bazı Dalmaçya adalarını İtalya'ya, Erdel'i ve Bukovina'yi, Temeşvar'ı ve Banat'ı Romanya'ya, Galiçya'yı ise Lehistan (Polonya)'a vermiştir. Bununla birlikte bu antlaşma hükümlerine göre Avusturya'nın ordusu 30.000 kişi ile sınırlandırılmış, zorunlu askerlik uygulaması kaldırılmış ve Avusturya Hükümeti, tamirat borcu ödemeye mahkûm edilmiştir. Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 617; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 147-148.

hedeflendiği fakat Bulgaristan ve Osmanlı Devleti tarafından bu hükümlerin kabul edilmediği de bilgi olarak aktarılmıştır.

Bu açıklamalardan sonra kura usulü hakkında bilgiler bunun bir ülkedeki eli silah tutan nüfusun sınıflara ayrılarak askerlik görevi için kuraya alındığı bir uygulama olduğu belirtilmiştir. Söz konusu sınıflar ise şu şekilde sıralanmıştır:

- 1- Pay-ı taht (başkent) sakinleri
- 2- Ticaretgâh şehirlerin sakinleri
- 3- İlmiye ve ruhban sınıfı
- 4- Zadeğân (asil/tanınmış), zenginler sınıfı vb...

Ardından bu kura işleminin belirli zamanlarda özel bir merasim ile gerçekleştirildiği ve bu şekilde belirlenen kişilerin askere gitmek üzere sevke tabi tutulduğu bilgisi verilmiştir. Bununla ilgili olarak bazı muafiyet uygulamalarından da bahsedilmiş, kurayla belirlenen bazı kişilerin bedel-i şahsi ve bedel-i nakdi⁴⁵ vermek suretiyle askerlik vazifesinden muaf tutulduğu belirtilmiştir.⁴⁶ Burada benzeri bir uygulamanın Napolyon zamanında Fransa'da da görüldüğünden ve hafif bir vergi karşılığında bazı kişilerin askerlikten muaf olduğundan bahsedilmiştir. Devam eden ifadelerde ise kura usulünün uygulandığı bazı ülkelerde halk arasında çeşitli huzursuzluklara yol açtığına vurgu yapılmıştır. Bu duruma bir de örnek verilerek 1796-1815 yılları arasında Fransa'da silahaltına alınanların uzun süren savaşlardan dolayı ülkelerinden uzak kalmalarına rağmen diğer bir kısım nüfusun askerden muaf olmasının ordudaki düzenin bozulmasına sebebiyet verdiğine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde de Sultan Abdülmecid (1823-1861) döneminde çıkarılan 1843 tarihli Kura Nizamnamesi⁴⁷ ile yürürlüğe konulan kura usulünün halis Anadolu Türk'ünü tükettiği ileri sürülmüştür. Yine bu usulün Osmanlı Devleti'nde askerlikten muaf tutuldukları için azınlıkların, memleketin asli unsurunu teşkil eden Türklere göre daha müreffeh bir hayat sürmelerine sebebiyet verdiği belirtilmiştir.

Bu ifadelerin ardından 1807 yılında Napolyon tarafından ağır bir yenilgiye uğratılarak ordu mevcudu 42.000 kişiyle sınırlandırılan Prusya'da genç ve güçlü bir ordu oluşturmak amacıyla uygulanamaya konulan yeni bir askeri sistem hakkında bilgi verilmiştir. Askerlik hizmet süresinin kısaltılıp terhis sonrasında da ülkede talimli genç bir nüfusun tıpkı ordu gibi hazır bulunması esasına dayanan bu sistem hakkında şu ifadelere yer verilmiştir: alan bu uygulamaya dair bir de hesap örneği verilmiştir. *"...Askerlik hizmetini 3 yıl kabul edelim. Silahaltında ancak 45.000 kişilik bir ordu bulundurmamak mecburiyetinde olduğumuz bir şekilde göre, bu askerden ancak 15.000 kişinin terhisi karşılığında yerlerine yine 15.000 kişiyi silahaltına alabiliriz. O halde her sene 3 yıl askerlik yapmış 15.000 kişiyi memlekete iade etmiş oluyoruz. 20 yaşından sonra silahaltına alınıp 20 sene vazife yapması durumunda bir asker en az 43 yaşına gelmiş olur. Bu yaştaki bir adamdan da pek*

⁴⁵ Osmanlı Devleti'nde bedelli askerlik uygulaması hakkında detaylı bilgi için bk. Mesut Uyar-Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

⁴⁶ DTA, BN, 48/935-2/3.

⁴⁷ Sultan Abdülmecid döneminde ordu ve askerlik alanında yapılan düzenlemeler ve çıkarılan kanunlar hakkında detaylı bilgi için bk. Ayten Can Tunali, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, YDT, Ankara 2003; Gültekin Yıldız, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1854)*, YDT, İstanbul 2008.

az yönden istifade edilebilir. Şimdi 45.000 kişilik bir ordu beslemek mecburiyeti bulunan ve askerini 20 yaşının başlarında silahaltında aldıktan sonra ancak üç sene tutan bir devletin 20 sene sonunda askerlik hizmeti yapan ne kadar adamı bulunuyor: Bir senede 15.000 kişi talim görmüş nefer kazanıyor. 20 senede silahaltında bulunan 45.000 kişiden başka $20 \times 15.000 = 300.000...$ ⁴⁸

Bu ifadelerin ardından da söz konusu sistemle 20 yılda elde edilen askeri talim almış 300.000 kişinin birbirleriyle aynı vasıflarda olan 23 ila 43 yaşları arasındaki nüfusun farklı sınıflara mensup olduğu ve bunların hepsinin aynı hizmetlerde kullanılmayacağı uyarısında bulunulmuştur. Bu yüzden ilk defa Prusya'da nizamiye, redif ve müstahfaz gibi sınıflar oluşturduğu bilgisi verilmiştir. Bununla birlikte yine Prusya'nın 1814 yılında mecburi askerlik uygulamasını yürürlüğe koyduğu ve bu sayede meydana getirdiği güçlü ordusuyla 1864'de Danimarkalıları, 1866'da Avusturyalıları ve 1870'de de Fransızları mağlup ettiği⁴⁹ belirtilmiştir.⁵⁰

Konferans metninin devam eden kısmında ise memleket müdafaası için teşkil edilen ordunun muharip kuvvetlerinden başka cephe gerisinde mühimmat, erzak ve iaşe temini, savaş hattındaki hasta ve yaralıların sevki ve diğer geri hizmet işlerinin yürütülmesi gibi işlerle vazifeli sınıfların varlığından bahsedilmiştir. Burada geri hizmet sınıflarına mensup olanların, muhariplerden, sahillerin, kalelerin müdafaasında vazifelendirilen askerlerin de bunlardan ayrı özelliklerdeki askerler olduğu ve barış zamanındaki ordu düzeninde de bu hususa dikkat edildiğine değinilmiştir.⁵¹

Kura usulü ile ilgili verilen açıklamalar böylelikle tamamlandıktan sonra mükellefiyet-i amme yani mecburi askerlik hizmeti usulü hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre mükellefiyet-i amme usulünün; herhangi bir sınıf ve şehir istisnası olmadan bütün memleket evladının kutsal sayılan ülke savunması ile görevlendirilmesi esasına dayandığından bahsedilmiştir. Ardından da bu usulde yine ülke menfaatleri doğrultusunda bazı istisnaî uygulamaların varlığından bahisle şu ifadelere yer verilmiştir: "...Mesela: haneden hükümdarı (bu uygulamadan) istisna edilir. Hâlbuki ekseri hükümetlerde hanedan hükümdarı, hemen kâmilen gönüllü askerlerdir. Rusya'da Almanya'da ve bizde (Osmanlı'da) olduğu gibi devlet ricalinden bir yerde iskân edilme zorunluluğu olanlar müstesna edilir ve ekser bunlar da bazı kayıtlara tabi tutulur. Hulasa; mükellefiyet-i amme usulünde herkes memlekete karşı bağlılığını gösterecek fırsata mazhar olmuş bulunur. Şu suretle ne vatanını müdafa şerefi ve ne de askeri vazife tekel altına alınmış olmaz. Bu da memleketin her türlü meselelerine, maddiyatına, maneviyatına, ahlakına ve sosyal yapısına daima iyi izler bırakır. Bu suretle teşkil edilen orduların büyük bir iman ve

⁴⁸ DTA, BN, 48/935-2/3.

⁴⁹ Bu savaşlar hakkında detaylı bilgi için bk. Stacie E. Goddard, "When Right Makes Might: How Prussia Overturned the European Balance of Power", *International Security*, Vol. 33, No. 3 (Winter, 2008/2009), s. 110-142; Hans Brems, "The Collapse of The Binational Danish Monarchy in 1864: A Multinational Perspective", *Scandinavian Studies*, Vol. 51, No. 4, Henrik Ibsen Issue (Autumn 1979), s. 428-441; J. Jemnitz, "The First International and the War (1864-1866)", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 11, No. 1/4 (1965), s. 57-94; Geoffrey Wawro, "The Habsburg Flucht nach vorne in 1866: Domestic Political Origins of the Austro-Prussian War", *The International History Review*, Vol. 17, No. 2 (May, 1995), s. 221-248; Dennis E. Showalter, "Diplomacy and the Military in France and Prussia, 1870", *Central European History*, Vol. 4, No. 4, 1870/71 (Dec., 1971), s. 346-353.

⁵⁰ DTA, BN, 48/935-2/3.

⁵¹ DTA, BN, 48/935-2/4.

mefkûresi bulunur. Bu gibi ordulara pek tabi ücretli ordulardan daha ziyade itimat edilir...”

Bu ifadelerin akabinde mükellefiyet-i amme usulü ile tesis edilen orduda ahlak mefhumunun, daha güçlü hissedildiği ve bunun da kişilerin askere çağrılmasındaki gayeden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bununla birlikte söz konusu usulde ordudaki her bireyin mukaddes bir amaç doğrultusunda bir araya geldiği ve vazifeleri başında hayatlarını kaybetmelerinin kendileri için ebedi bir hayatın başlangıcı olduğuna inanıldığından bahsedilmiştir. Bu yüzden her neferin bu mertebeye mazhar olma isteği ve duygusu ile vazife yaptığı, hariçten satın alınmayan ve milletin sinasinden doğan bu duyguların ordunun en büyük silahı şeklinde değerlendirildiği de kaydedilmiştir. Devam eden ifadelerde ise mükellefiyet-i amme usulüyle ucuz maliyetle vazifesine sadık bir ordunun kolaylıkla temin edilebileceği ifade edildikten sonra bu usulün diğer faydaları sıralanmıştır. Bu bağlamda mükellefiyet-i amme usulü sayesinde askerlik yapan herkesin az-çok bedenen çalışmayı öğrendiği, şahsi cesaretini arttırmak suretiyle baba evinden ayrılarak, vazife yaptığı asker ocağında kişisel gelişimine katkıda bulunduğuna vurgu yapılmıştır. Yine bu usulün kişiye ata binmek, silah kullanmak, yüzmek, düzenli hayata alışmak ve çeşitli spor dallarını öğrenmek gibi faydalar sağladığı ifadelerine de yer verilmiştir. Burada ayrıca mükellefiyet-i amme usulünün memleket gençlerinin başka şehirleri görme, birçok aleti, edevatı ve aracı tanıma gibi faydalar sağladığı, bu sayede oluşturulan asker ocağının ise memleket için münevver evlatlar yetiştiren bir kurum haline geldiği de belirtilmiştir. Burada mükellefiyet-i amme usulünden başka “nefir-i âmm” denilen seferberlik usulünden de bahsedilmiştir. Bunun da herhangi bir harp tehlikesinde eli silah tutan herkesin memleket müdafaasına çağrıldığı ifade edilmiş, buradan da hareketle vatan müdafaasının yalnızca ordunun değil, memleketteki her ferдин vazifesi oluşuna değinilmiştir.⁵²

Konferansın bundan sonraki bölümünde “*Teşkilatın Lüzumu ve Teferruatı*” şeklinde yeni bir başlık altında orduyu oluşturan kısımlar hakkında bilgiler verilmiştir. Burada ilk olarak ordunun barış zamanındaki teşkilat yapısının önemine değinilmiştir. “*Teşkilat-ı hazar(ıye)*” adıyla tanımlanan bu yapının basit bir şekilde sadece harp maksadını temin için kurulduğu bilgisi aktarılmıştır.⁵³ Ardından Teşkilat-ı hazariyenin en mühim unsurlarının Başkumandanlık makamı ile Harbiye ve Bahriye Nezaretleri olduğu, Başkumandanlık unvanının genellikle hükümet başkanlarına verildiği fakat cumhuriyet rejimlerinde mesela; Fransa’da başkumandanlık görevinin ordudaki mareşallerden biri tarafından yürütüldüğü bilgilerine yer verilmiştir. Diğer taraftan bu unvanın, I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya’da Kayzer Wilhelm⁵⁴’e, Osmanlı Devleti’nde ise Kanun-i

⁵² DTA, BN, 48/935-2/4.

⁵³ DTA, BN, 48/935-2/5.

⁵⁴ Kaiser II. Wilhelm 1888 yılında tahta geçen Alman İmparatorudur. II. Wilhelm, 1888 yılında tahta çıkışından sonra Türk-Alman ilişkileri önemli bir ivme kazanmıştır. Dönemin Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid ile II. Wilhelm arasında başlayan iyi ilişkiler kısa zamanda dostluğa dönüşmüştür. Nitekim II. Wilhelm, 1889, 1898 ve 1917 yıllarında toplam üç kere Osmanlı Devleti’ni ziyaret etmiştir. II. Wilhelm’in Osmanlı Devleti’ni ziyaretleri ve bu doğrultudaki gelişmeler hakkında detaylı bilgi için bk. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 81-87; Ö. Kürşat Karacagil, “Alman İmparatoru İstanbul’da (1917)”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 6, Sayı: 12, Ankara 2013, s. 111-133; Ö. Kürşat Karacagil, “II. Wilhelm’in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa’nın Günlüğü” (1898)”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 24, Sayı: 2, Aralık 2014, s. 73-97.

Esasi gereğince⁵⁵ padişaha ait olduğu fakat Osmanlı Devleti'nde barış zamanında orduya ait işlerin Bahriye ve Harbiye Nezâretleri vasıtasıyla yürütüldüğü ifade edilmiştir. Bunun yanında I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye (Genelkurmay Başkanlığı)'ye bir derece bağımsızlık verildiği, imparatorun askerî işlerle ilgili emirlerinin bu makam vasıtasıyla gerçekleştirildiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde ise barış zamanında başkumandanın orduya ait işleri bahriye ve harbiye nezaretleri vasıtasıyla, sefer zamanında ise yerine bir vekil atamak suretiyle yürüttüğü bilgisi aktarılmıştır. Burada başkumandanlık makamının görev ve yetkileri kapsamında Yunanistan ve Bulgaristan'dan da örnekler verilmiştir. Şöyle ki; son harplerde Yunan başkumandanlık makamının Kral Konstantin ile General Papulas arasında sürekli el değiştirdiği ve halen Papulas'ın uhdesinde bulunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Bulgaristan gibi bir kısım küçük devletlerde ise Bahriye işlerinin Harbiye Nezâreti'ne bağlı olarak yürütüldüğü bilgisi aktarılmıştır. Diğer taraftan küçük ama donanması güçlü ülkelerdeki harbiye ve bahriye işlerinin ise ayrı nezaretler tarafından yürütüldüğü, Yunanistan'ın bunlardan birisi olduğundan bahsedilmiştir.⁵⁶ Bu ifadelerden sonra Başkumandanlık makamının belli başlı dairelerden oluştuğu aktarılmış ve bu daireler şu şekilde sıralanmıştır:

- Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi
- Umur-ı Sıhhiye-i İnsaniye ve Hayvaniye Dairesi
- Techizat / Harbiye Dairesi
- Umur-ı İlaş ve Harbiye/Masarifat-ı Umumiye Dairesi
- Umur-ı Adliye ve Mahâkim Dairesi
- Umur-ı Zatiye ve Şahsiye Dairesi

Bu sıralamalardan sonra ilk olarak birçok ülkede kendisine has özellikte ve geleneksel bir yapıya sahip olan, Osmanlı Devleti'nde ise 1877 yılında çıkarılan nizamnâme gereğince Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ile birlikte doğrudan padişaha bağlı olan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi hakkında izahat yapılmıştır. Bununla birlikte sayılan tüm bu dairelerin kendilerine mahsus çeşitli şubelerden kurulduğu ve yine bu dairelerin işleyişleri, mensupları ve şubeleri her devlette birbirine benzese de aralarındaki muhtelif farkların mevcut bulunduğu kaydedilmiştir. Ayrıca Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'nin belli başlı vazifeleri ise; ordunun her türlü tehlikeyi bertaraf edebilecek

Ayrıca Kaizer II. Wilhelm'in hayatı ve imparatorluğu hakkında yapılmış iki çalışma için bk. John C. G. Röhl, *Kaiser Wilhelm II, 1859–1941, A Concise Life*, (Translated By Sheila De Bellaigue), Cambridge University Press, United Kingdom 2014; John C. G. Röhl, *Wilhelm II Kaiser's Personal Monarchy, 1888–1900*, (Translated By Sheila De Bellaigue), Cambridge University Press, United Kingdom 2015.

⁵⁵ Kanunu-i Esasi, II. Abdülhamid'in Sadrazamı Mithat Paşa tarafından 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen ve 119 maddeden oluşan Osmanlı Devleti'nin ilk anayasasıdır. Osmanlı Devleti'nde başkumandanlık makamının padişaha ait olduğu hükmü ise bu anayasanın 7. maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre söz konusu madde şu şekildedir: Madde 7- *Vükelânın azil ve nasbı ve rütbe ve menasib tevcihi ve nişan itası ve eyalât-ı mümtazenin şerait-i imtiyazilerine tevfiikan icra-yı tevcihatı ve meskukat darbı ve hutbelerde nâmının zikri ve düvel-i ecnebiye ile muahedat akdi ve harb ve sulh ilâmı ve kuvve-i berrîye ve bahriyenin kumandası ve harekât-ı askerîye ve ahkâm-ı şeriye ve kanuniyenin icrası ve devair-i idarenin muamelâtına müteallik nizamnamelerin tanzimi ve mücazat-ı kanuniyenin tahfifi veya affı ve Meclis-i Umumi'nin akd ve tatili ve lede'l iktiza Heyet-i Mebusan'ın azası yeniden intihab olunmak şartıyla feshi hukuk-ı mukaddes-i Padişahi cümlesindedir. Suna Kili-Şeref Gözübüyük, *Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006, s. 36-51.*

⁵⁶ DTA, BN, 48/935-2/5.

şekilde eğitilmiş ve hazır bulunmasını sağlamak ve memleket müdafaası için gerekli tüm ihtiyaçları temin etmek şeklinde ifade edilmiştir. Yine bu kurumun barış zamanında kalelerin, iskelelerin, demiryollarının/şimendiferlerin ve yolların hazırlanmasını sağlamak, sahil müdafaasını temin etmek, harp malzemesi, mühimmat, kara ve deniz nakil araçlarını tedarik etmek gibi vazifelerinin olduğu da belirtilmiştir. Bunlardan başka adı geçen dairenin depo hazırlamak, casus temin etmek, propaganda ve karşı propaganda ile istihbarat faaliyetleri yürütmek, bu bağlamda dünya siyasetini ve yeni gelişmeleri takip etmek hatta harita yapmak gibi faaliyetlerin görevleri arasında yer aldığı da kaydedilmiştir.⁵⁷

Bunun ardından Harbiye Nazırı'nın emrinde olup bahsedilen vazifelerin dışında bir takım fenni işleri takip ve bunların ordudaki tatbikini gerçekleştirmekle görevli bir kısım fenni müfettişliklerin mevcudiyetinden de bahsedilmiş bunlar ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Sıhhiye Müfettiş-i Umumisi
- Topçu ve Nakliye Müfettiş-i Umumisi
- İstihkâm ve Kıtaat-ı Fenniye Müfettiş-i Umumisi
- Süvari Müfettiş-i Umumisi
- Mekâtib Müfettiş-i Umumisi
- Piyade, Makineli Tüfek, Yakından Muharebeye Mahsus Olan Alet ve Edevat-ı Harbiye Müfettiş-i Umumisi
- Ve daha bir kısım müfettişlikler

Bu müfettişliklerle ilgili olarak da bunların bir emir ve kumanda yetkilerinin ve kıtaatlarının olmadığı, yalnız kendi maiyetleriyle isimlerine mutabık işlerle meşgul olup, mevcut talimatlar veya bağlı oldukları nezaretin emirleri doğrultusunda faaliyet gösterdikleri bilgileri verilmiştir. Burada ayrıca bu müfettişliklerin dışında bir de ordu müfettişliklerinin varlığından bahsedilmiştir. Muharebelerin olabileceği cepheler dikkate alınmak suretiyle ülkenin, ordunun kuvvetine ve harp sahasına göre ordu müfettişliklerine taksim edildiği ve bunların büyük yetkilere haiz, hatta emir ve kumanda hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Bunlara ilaveten müfettişlerin birer kumandan namzedi olup, ekseri harp zamanında oldukları mıntıkadaki ordunun adıyla isimlendirildikleri de kaydedilmiştir.

Konferans metnin bundan sonraki kısmında ise “*Cüz’-i Tam ve Ordu İnkısamı Eşkâli*” şeklinde bir başlık verilerek ordunun şekli ve oluşumuna dair bilgiler aktarılmıştır. Bu kısımda ilk olarak bir ordunun ne şekilde toplanacağı ve teşkilat yapısının nasıl olacağına önemine vurgu yapılmıştır. Daha sonra bir orduyu barındırmak, idare etmek ve tehlikeye maruz kalan yere vaktinde yetişebilecek şekilde kısımlara ayırarak ülkenin belli yerlerine konumlandırıldığından ve bunun öneminden bahsedilmiştir. Bütünün özelliklerine sahip, savaş yapmaya muktedir büyük veya küçük parçalar şeklindeki bu kısımların her birine de “cüz’-i tam” adı verildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte cüz’-i tamların memleketin muhtelif mahallerine yerleştirilmesi işine ise “vaz’ül ceşş” adı verildiği bilgisıyla ikinci konferans sonlandırılmıştır.⁵⁸

⁵⁷ DTA, BN, 48/935-2/5.

⁵⁸ DTA, BN, 48/935-2/6.

Üçüncü Konferans (Hal-i Hazar)

Bu konferansta ise ilk olarak barışın tanımı yapılmıştır. Şöyle ki; bir ülkenin haricte komşularıyla dostane ilişkiler kurması, dâhilde de herhangi bir asayişsizliğe maruz kalmaksızın gelişim ve ilerlemeyle meşgul olması durumuna “*hal-i sulh*” yani barış/barış hali denildiği kaydedilmiştir. Barış zamanının iyi bir ordu hazırlama açısından büyük bir önem için önem arz ettiği düşüncesi ileri sürülmüş ve “*Bu mesel ile bulur cümle düvel fevz-ü felah, hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ı salah*”⁵⁹ sözü ile bu düşünce desteklenmiştir (bk. EK-3). Bundan sonra ise cüz’-i tam denilen ordu kısımları ve teşekkülleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda cüz’-i tam olarak adlandırılan teşkilatın Napolyon devrinde görülen yaklaşık 20.000 ila 30.000 kişilik bir kuvvete sahip olan kolordu denilen teşkilatlara denildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Napolyon’un askeri tecrübelerine dayanarak kurduğu bu teşkilatın 1815’ten sonra birçok ülkede görüldüğü ve orduyu oluşturan en büyük kısmını temsil ettiği de vurgulanmıştır. Ayrıca yine Napolyon’un “*harpte yaşamak için ayrı bulunmak, muharebe için birleşmek*” sözünün barış zamanında da geçerliliğini koruduğu, bununla birlikte bir ülkenin beslemek mecburiyetinde kaldığı ordunun yalnız sefer için değil, barışta da cüz’-i tamlar/kolordular haline getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Burada ayrıca bir orduyu meydana getiren büyük cüz’-i tamların adet ve kuvvetinin⁶⁰ bulunduğu ülkenin askeri, siyasi ve sosyal yapısı ile doğrudan ilişkili bir mahiyet arz ettiği de hatırlatılmıştır. Ardından bir ordunun barış zamanındaki taksimatının, ülkenin idari ve siyasi taksimiyle uyumlu olmasının faydalarından bahsedilmiş ve buna bağlı olarak orduya asker, hayvan ve diğer ihtiyaçların tedariki bağlamında tüm askeri ve mülki memurların müştereken çalışmalarının önemine değinilmiştir. Bunlardan hareketle de büyük bir kolordunun mutasarrıflık veya vilayet sınırları dâhilinde konuşlandırılması tavsiyesinde bulunulmuştur. Çünkü bir vilayetin bir kolorduya tahsis edilmesinin bilhassa savaş zamanında beklenmeyen zorlukların kolayca giderilmesi ve ordunun vilayet kaynaklarından daha kısa sürede yararlanması açısından fayda sağlayacağı vurgulanmıştır.

Bunlarla birlikte kolordu-vilayet taksimatının ülke halkının ayrı unsurlar şeklinde varlığını devam ettirdiği yerlerde çeşitli zararlara sebep olacağı da hatırlatılarak bu durum tarihten çeşitli örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda mesela Osmanlı Devleti’nin sınırları dâhilinde olmasına rağmen Kafkasya’daki Ermenistan bölgesinde bir kolordu tesisinin askeri açıdan fayda sağlamayacağına dikkat çekilmiştir. Yine Rusya’nın Lehistan ve Kafkasya’daki müstakil teşkilatlarının da farklı zamanlarda askeri açıdan bazı olumsuzluklara sebebiyet verdiği de ayrıca hatırlatılmıştır. Tarihi olaylar dâhilinde I. Dünya Savaşı’nda bazı devletlerin müstemlekelerinden ihdas ettiği teşkilatların savaşlarda faydalı muharebeler yapamadığı gibi savaş sonrasında da intibah/uyanış adı verilen siyasi olayları tertipedikleri ifade edilmiştir. İngiltere’nin kolordular teşkil ettiği İrlanda, Hindistan ve Mısır gibi yerlerde meydana gelen olayların da bu tipten hadiseler oldukları belirtilmiştir.⁶¹

⁵⁹ Ziya Paşa veya Abdülhak Molla’ya atfedilen bu söz hakkında yapılmış bir değerlendirme için bk. Fatma Sönmez, “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarındaki Şiir Alıntıları ve Bu Alıntılarının Metinlerin Anlamlarına Etkisi”, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 32 (Aralık 2014), s. 188.

⁶⁰ *DTA, BN, 48/935-3/1.*

⁶¹ *DTA, BN, 48/935-3/2.*

Bu açıklamaların ardından kolorduların ülkenin muhtelif yerlerinde bulundurulmasının bir başka faydasından bahsedilmiştir. Şöyle ki; bir kolordunun bulunduğu veya civarındaki yerlerde ihtiyaçlar doğrultusunda imalathaneler, depolar, iskeleler, tersaneler, kara ve demir yolları inşa edildiği için ülkenin gelişimine katkı sağladığı kaydedilmiştir. Fakat burada âdem-i merkeziyet usulüyle hazırlanmalarına rağmen kolorduların talim-terbiye, teçhizat, iaşe ve idare gibi konularda birliktelik arz etmeleri gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır.

Konferans metnin devam eden kısmında ise “*Ordu*” başlığı altında açıklamalar yapılmıştır. Ordunun; basit anlamda bir ülkenin resmi silahlı kuvvetini temsil ettiği belirtilerek, barışta müteferrik bir şekilde hazırlanan ve savaş esnasında ise yine zaruri olarak kısımlar halinde sevk ve idare edilen silahlı kuvvetlerin daima güçlü tutulması gerektiği uyarısında bulunulmuştur. Burada teknik bir tanım da yapılarak kolorduların bir araya gelerek vücuda getirdiği silahlı kuvvete ordu denildiği ifade edilmiştir. Bu tanımlardan sonra bir ordunun kaç kolordudan müteşekkil olması gerektiği hususunda bilgi verilmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında üzerinde çokça tartışılan bir konu olarak 8, 6, 4, 3, 2 gibi rakamların ortaya atıldığı⁶² fakat bu sayının ülkelerin askeri harekât alanlarına ve ihtiyaçlarına göre değişiklik arz edebileceği kaydedilmiştir. Bunun en bariz örneğinin ise I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Çanakkale ve Suriye cephelerinde görüldüğü belirtilmiştir. Burada önemli bir hususa da dikkat çekilerek; bir ordu kumandanının emrindeki tüm kuvvetin yapılacak harekâttan vaktinde haberdar olması ve cepheye ya da yakınına bizzat gidebilecek konumda ve yeterlikte olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bunda da arazi yapısının, ulaşım şartlarının (kara ve demir yolları, nehirler, bataklıklar, dağlar, ormanlar), sahip olunan vesait ve teçhizatın (otomobiller, uçaklar, gözlem dürbünleri ve her türlü harp malzemesi) etkili unsurlar olduğu da ayrıca ifade edilmiştir. Yine savaş esnasında yürüyüş yapmak mecburiyetinde kalan bir ordunun temayül gereği 3 kolordudan oluşması gerektiği diğer taraftan daimi cephele teşkil etmek zorunda olan orduların ise harp sahasının durumuna göre 8 veya daha fazla kolordudan oluşabileceği hususuna vurgu yapılmıştır. Burada ayrıca I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordularının gruplar halinde bir kumandanlığa bağlı şekilde teşkilatlandırıldığı, Başkumandanlığın kolordular yerine doğrudan ordu gruplarıyla irtibat sağladığı bilgisi de hatırlatılmıştır. Burada ayrıca “ordular grubu”nun “grup kumandanlığı”ndan farklı olarak; zorunlu hallerde bir kolordu kumandası emrine nizami miktardan fazla fırka ve teşkilat görevlendirilmesiyle meydana getirilen teşkilat olduğu izah edilmiştir.⁶³

Konferansın devam eden kısmında “*kolordu*” başlığı altında bu teşkilat hakkında açıklamalar yapılmıştır. Buna göre “sevk-ül ceş cüz’-i tamı”nın en büyüğüne kolordu adı verildiği belirtilmiştir.⁶⁴ Genel kabul görmüş bir şeklinin olmamasına rağmen bir kolordu teşkilinde dikkate alınması gereken esaslar ise şu şekilde sıralanmıştır:

⁶² DTA, BN, 48/935-3/2.

⁶³ DTA, BN, 48/935-3/3.

⁶⁴ Burada sevkulceşin tanımını da yapılarak; askeri sevk ve idare etmek ve ateş tesiri dâhiline girinceye kadar ve ateş tesirinden çıktıktan sonra tekrar ikinci bir ateş tesirine icap ettiren sahanın yeniden oluşturulması zamanına kadar yapılan harekât olduğu belirtilmiştir. bk. DTA, BN, 48/935-3/3.

• Sevk-ül ceş sahasından tabiye⁶⁵ sahasına intikalde bütün muharebe kuvvetini istihdam edebilmek, bunların tüm ihtiyaçlarını ve işlerini sağlayabilmek.

• Gerek sevk-ül ceş sahasında gerek tabiye sahasında her türlü ihtiyacı giderebilecek teşkilata sahip olmak.

Bununla birlikte;

- Herhangi bir yürüyüşten sonra muharebe yapmak mecburiyeti karşısında bütün kuvvetten zamanında istifade edebilmek için azami bir günden fazla yürüyüş yapılmaması.

- Muharebe esnasında diğer harp sahalarından başka cüz'-i tam takviyesine lüzum kalmaması için kendi içinde muhtelif sınıfların teşkil edilmesi. Yani erzak ve cephanenin salimen ikmal ile tüm harp malzemesinin sevk ve idaresi için gerekli tüm tertibata sahip olmak.

Bunlardan sonra kolorduların mevcutları hakkında da bilgi vererek bunların genellikle 20.000 ila 40.000 kişilik teşkilatlar olduğu bilgisi verilmiştir.⁶⁶

Konferans metnin bundan sonraki bölümünde ise geçerli bir kaide olmamasına rağmen kolorduların genellikle fırka adı verilen üç büyük cüz'-i tamdan oluştuğu buna bağlı olarak firkalardaki alayların ve taburların sayısının katı bir mahiyet arz etmediği ifade edilmiştir. Ardından "Fırka" başlığı altında daha başka açıklamalar yapılmıştır. Bu bağlamda firkaların; belli başlı bir "sevk-ül ceş cüz'-i tamı" oldukları ve kolordu teşkilatı bulunmayan devletlerde müstakil bir yapı arz ettikleri bilgisi aktarılmıştır.⁶⁷ Bununla birlikte I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti ordusundaki en büyük cüz'-i tamın fırka teşkilatı olduğuna değinilmiş, hatta 1897 yılındaki Yunan Savaşı'nın⁶⁸ fırka sistemli bir orduyla kazanıldığı ifade edilmiştir. Burada ayrıca; Osmanlı Devleti'nin kolordu sistemine 1908 yılında geçtiği ve bu sistemin Mondros Mütarekesi sonrasında değişikliğe uğradığı⁶⁹ kaydedilmiştir.

Fırka teşkilatı hakkında Avrupa tarihinde meydana gelen bazı olaylar üzerinden de önemli bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda fırka teşkilatının ilk defa Avrupa'da meydana gelen Yedi Yıl Savaşlarında görüldüğü, bunların da genellikle 9 tabur piyade, 6-8 bölük süvari ve 6 bataryadan oluştuğu ifade edilmiştir. Devamında ise Dük Ferdinand'ın Fransızlara karşı oluşturduğu firkaların Fransa'da da görüldüğü ve prinsipte bir fırkanın

⁶⁵ (Askeri) Yerli yerine koyma, hazırlama, tertip etme. bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2004, s.1012.

⁶⁶ *DTA, BN, 48/935-3/3.*

⁶⁷ *DTA, BN, 48/935-3/4.*

⁶⁸ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Yunanistan'ın Osmanlı Devleti aleyhine Ege Adalarını ve Girit'i kendi sınırlarına dâhil etmeye yönelik izlediği politikalar, iki devlet arasında büyük bir gerginliğin meydana gelmesine neden olmuştur. Sonraki süreçte Avrupa devletlerinin de desteğini alan Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin tüm çabalarına ve aldığı önlemlere rağmen 21 Mart 1897 tarihinde Girit'i işgal etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, 17 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan'a savaş ilan etmiştir. Rus Çarı'nın devreye girmesi sonucunda 20 Mayıs 1897 tarihinde bir ateşkesle son bulan bu savaşta Osmanlı Devleti, Yunanistan'ı ağır bir yenilgiye uğratmıştır. 4 Aralık 1897'de imzalanan İstanbul Antlaşması ile Teselya'yı Yunanistan'a bırakan Osmanlı Devleti, Yunanistan'ı da savaş tazminatı ödemeye mahkûm etmiştir. Bu savaş ve sonuçları hakkında detaylı bilgi için bk. Süleyman Tevfik-Abduh Zihni, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ve Yunan Muharebesi 1314*, Mihran Matbaası, İstanbul 1315; 1897 *Osmanlı-Yunan Harbi*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1965; Bayram Kodaman, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Teselya Tarihi)*, TTK Yayınları, Ankara 1993.

⁶⁹ Mondros Mütarekesi sonrasında Türk Ordusu'nun yapılanması hakkında detaylı bilgi için bk. Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayınları, Ankara 2001.

10.000-12.000 kişilik bir kuvvete sahip olması gerekirken, bu rakamın 5.000-8.000 arasında seyrettiği belirtilmiştir. Burada söz konusu teşkilatın Osmanlı Devleti'ndeki yapısına da değinilerek I. Dünya Savaşı'nın başlarında Osmanlı ordusundaki fırka mevcudu nizami iken savaşın sonuna doğru sayılarının azaldığı kaydedilmiştir. Fırka teşkilatıyla ilgili açıklamaların yer aldığı kısımda ise bu teşkilatı Prusyalıların 1805 ve 1806 yıllarında kullandıkları, Almanların ise kolordularını liva⁷⁰ taksimatına göre kurdukları şeklinde bilgiler aktarılmıştır.

Kolordudan sonra "*Alaylar*" başlığı altında bunların da tabiye cüz'-i tamının en büyüğü ve tabur adı verilen 1 ile 5 kısımdan oluşan toplamda yaklaşık 1.000 kişilik muharip kuvvete sahip teşkilatlar oldukları belirtilmiş, devamında ise alaylara makineli tüfek bölüklerinin de ilhak edildiği bilgisi aktarılmıştır. Ardından konulan "*Tabur ve Bölükler*" başlığı altında ise alayın kısımlarından olan taburların mühim bir tabiye cüz'-i tamı olduğu vurgulanarak, Napolyon'un "*bazen bir tabur bir meydan muharebesini kazanmaya tesir eder*" şeklindeki sözünün de bunu ispat ettiği ifade edilmiştir. Burada ayrıca bölük adı verilen 1 ile 5 kısımdan meydana gelen; mevcudu tam, teçhizatı mükemmel, talim ve terbiyesi yerinde olan bir taburun savaşın kaderini dahi etkileyebileceği vurgulanmıştır. İlave olarak da taburların son bölüklerinin I. Dünya Savaşı'ndan itibaren "makineli tüfek bölüğü" şeklinde ihdas edildiği, mevcutlarının da yine taburlardaki asker miktarına göre belirlendiği bilgisi verilmiştir.⁷¹

Konferans metninin devam eden bölümünde *bölük teşkilatı* hakkında da açıklama yapılmıştır. Bu doğrultuda bölüklerin kendi içinde takım adı verilen 1 ile 5 kısımdan kurulduğu, takımların da mevcutlarına göre 10-12'şerli gruplara bölündüğü, bunların her birine de manga denildiği belirtilmiştir. Ardından da mangadan kolorduya kadar tüm teşkilatın bir emir-kumandaya tabi bulunduğu, kumandan rütbelerinin de onbaşidan başlayarak, cüz'-i tamların büyüklüğüne göre yükseldiği, takımın mülazım (teğmen), bölüğün yüzbaşı, taburun da binbaşı rütbesindeki subaylar tarafından kumanda edildiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte tabur da dâhil olmak üzere yukarıya doğru giden teşkilatlarda emir-kumandanın cüz'-i tam nispetinde bir kumandan ve maiyetindeki heyetten oluştuğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda taburdan başlayarak kumandanların bir yaveri, bir heyet-i erkânı, alayın bir kumandanı, bir kumandan muavini, bir yaveri ve bir heyet-i erkânı, liva, fırka ve kolorduların ise kumandanlarından başka heyet-i erkânı ve karargâhları olduğundan bahsedilmiştir.⁷²

Emir-kumanda bahsinden sonra teşkilatları meydana getiren sınıflara da izah edilmiştir. Bu hususta cüz'-i tam teşkilatlarının daha ziyade piyade sınıfından oluştukları, diğer sınıflardan büyük cüz'-i tamlar teşkil edilememesine rağmen Rusya'da livaların topçu sınıfından kurulduğu bilgisi verilmiştir. Bununla birlikte topçu livalarının genellikle 2 veya 3 topçu alayından, topçu alaylarının da 2 ya da 3 topçu taburundan, topçu

⁷⁰ Burada liva hakkında da şu ifadelerle yer verilmiştir: "... Liva teşkilatı fırkadan küçük ve fakat alaydan büyük teşkilattır. Livalar müstakil olmadıkça kaideten fırkalar gibi sunuf-ı muhtelifeden teşkil kılınmaz. Livalar, fırkalar dâhilindeki piyade kuvvetinin suret-i umumiyede tasnifinden mevcuda gelen cüz'-i tamlardan teşekkül eder. Mesela 12 taburu haiz olan bir fırkanın 6 taburu bir livayı, diğer 6 taburu da ikinci bir livayı teşkil eder. Mamefiş bu livalara piyadeden gayri sınıflardan da küçük mikyasta cüz'-i tamlar ilhak edildiği gayr-i varid değildir..."

⁷¹ DTA, BN, 48/935-3/4.

⁷² DTA, BN, 48/935-3/5.

taburlarının ise 4 ila 6 toptan müteşekkil 2-3 bataryadan kurulduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan topçu taburlarının muhtelif cinsteki bataryaları ihtiva ettiği ve bir topçu alayının ise birer cebel (dağ), sahra (çöl) ve obüs⁷³ bataryasından meydana geldiği izah edilmiştir.

Bu kısımda “*Süvari Teşkilatı*” ile ilgili bilgiler de aktarılmıştır. Buna göre I. Dünya Savaşı'nda Rus ve İngiliz ordularında süvari kolordu ve fırkalarının görüldüğü bunların Suriye ve Çanakkale cephelerinde görev yaptıkları izah edilmiştir. Süvari kolordularının birden fazla süvari fırkası ile süvari topçusu ihtiva ettiği bunun da savaş esnasındaki takip harekâtında önemli sonuçları beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Ardından konulan “*Süvari Fırkası*” başlığı altında süvari fırka veya livalarının zaruri teşkilatlar olduğuna değinilmiş, bunların mümkün mertebe talim ve terbiye edilmiş olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. İfadelerin devamında ise süvari fırkalarının genellikle livalardan, livaların da alaylardan müteşekkil bir yapı arz ettiği, bir süvari fırkasının 2 ila 3 livadan, bir livanın 2 ila 3 alaydan, bir alayın ise 4 ila 5 bölükten meydana geldiği açıklamasına yer verilmiştir. Burada süvari fırkalarına bazen tabur, bazen de süvari topçusu ilhak edildiği, hareket kabiliyeti için de motorlu arabalar veya atlı makineli tüfek grupları ile istihkâm müfrezeleri⁷⁴, geri hizmet için de fenni kıtalar verildiği ifade edilmiştir.⁷⁵

Bu açıklamaların ardından “*Teşkilat-ı Sabite*” başlığı altında kale ve sahil müdafaası ile sınır tertibatı ve jandarma teşkilatı gibi konular değerlendirilmiştir. Başlık altında ilk olarak cüz'-i tamlar hakkında şimdiki kadar bilgilerin bir ordunun seyyar kısımları ile alakalı fakat her ordunun sabit teşkilatlarının mevcut olduğu belirtilmiştir. Sabit teşkilatların başında ise kalelerin geldiği ve bunların buldukları yere ve üstlendikleri vazifeye göre birinci ve ikinci sınıf olarak şeklinde tasnif edildiklerinden bahsedilmiştir. Kalelerin kolordu veya müstakil fırka kumandanları ve maiyetlerindeki heyetler tarafından idare edildiği ve daha ziyade sabit topçu teşkilatı ve fenni kıtalar ihtiva ettiği kaydedilmiştir. Kale müdafaası için gerekli kuvvetin seferberlik esnasında temin edildiği, bununla beraber tehlikeye maruz kalabilecek veya vazifesi açısından önem arz eden kalelere piyade kuvveti de tahsis edildiği ifade edilmiştir. Burada önemli askeri geçiş yollarını tutmak amacıyla “tevkif tabyaları” namıyla münferit veya grup halinde teşkilatlandırılmış istihkâmların varlığına da değinilmiştir. Ayrıca önemli bir hususa da vurgu yapılarak, teçhizat ve talim-terbiye açısından mükemmel, manevra kabiliyeti yerinde ve nakil vasıtaları yeterli, kuvvetli bir orduya sahip ülkelerde kaleye olan ihtiyacın nispeten daha az olduğu bilgisine yer verilmiştir. Çünkü böyle ülkelerin tehdit altındaki cepheye vaktinde müdahale edebilecek, taarruz kabiliyeti yüksek ve mükemmel bir sahra ordusuna sahip olduğu belirtilmiştir. Bu ifadeler, I. Dünya Savaşı'ndan örneklerle de desteklenmiştir. Söz konusu örnekte; Liyej⁷⁶, Namur⁷⁷ ve Anvers⁷⁸ gibi kalelerin, başlangıçta Alman taarruzlarına karşı koyamadığı fakat İtilaf Devletleri'nin seyyar ordularla bu taarruzları durdurduğu diğer taraftan Verdun Kalesi'nin de İtilaf kuvvetlerine önemli faydalar sağladığı gibi hususlardan bahsedilmiştir.⁷⁹

⁷³ Yüksek ve alçaktan mermi atabilen kısa namlulu top.

⁷⁴ DTA, BN, 48/935-3/5.

⁷⁵ DTA, BN, 48/935-3/6.

⁷⁶ Liège, olarak da bilinir. Belçika'daki Valonya Bölgesi'nin en büyük şehri, Liège İli'nin başşehridir.

⁷⁷ Namur, Güney Belçika'da, Valonya bölgesindeki bir şehirdir. Namur İli'nin ve Valonya'nın başkentidir.

⁷⁸ Anvers, Belçika'da bir liman kentidir. Anvers ilinin başşehridir.

⁷⁹ DTA, BN, 48/935-3/6.

Bunlardan sonra denize kıyısı olup, tehlikeye maruz kalabilecek boğaz ve limanlara sahip ülkelerin de buraları müdafaa edebilecek teşkilatlara ve kuvvetli bir donanmaya sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda taarruz gücü yerinde ve harekât üssü emin konumda olan bir donanmanın seyyar bir ordu gibi harekât edebileceği şeklinde bir tespit de paylaşılmıştır. Sonrasında ise orduların bulunduğu memleketlerin mevcut ihtiyaçları doğrultusunda teşkil edildiğinden bahisle *“hemen hiçbir memleket yoktur ki; orada yalnız sahra ordusuna istinat edilsin de kalelerden sarf-ı nazar edilsin. Keza hiçbir memleket yoktur ki; yalnız taarruz gücüne sahip bir donanmaya sahip olsun sahillerinden veya boğazlarından bazılarını tahkim mecburiyetinde kalsın...”* şeklindeki ifadelerle kale ve sahil müdafaa istihkâmlarının kara ordusu ve donanmayla birlikte birbirlerini tamamladığı anlatılmıştır. Bu bağlamda İngiltere'nin güçlü bir donanma ve sahil istihkâmlarına, Almanya'nın ise kuvvetli bir kara ordusuyla birlikte güçlü kalelere sahip olduğu, bununla birlikte Fransa ve Belçika'nın da I. Dünya Savaşı'nda kale tahkimine büyük önem verdiği ifade edilmiştir.

Bu kısımda sahillerin iyi bir şekilde müdafaası için donanma ile birlikte düşman orduların çıkarma yapabileceği limanların ve sahillerin tahkim edilmesinin de önem arz ettiği belirtilmiştir. Bahriye tahkimatı şeklinde adlandırılan bu faaliyetin, barış zamanında topçu ve fenni kıtalar yerleştirilmek suretiyle yapılması gerektiği de kaydedilmiştir. Burada ayrıca hem barışta ve hem de seferberlikte kale ve sahillerin müdafaasında piyadenin de önemli bir teşkilat olduğu vurgulanmıştır. Edirne Kalesi'nin 1911 ve 1912 yıllarındaki teşkilat yapısı ise buna örnek gösterilmiştir.⁸⁰ Sahil müdafaası hususunda layıkıyla yapılması gerektiğine, buralarda sabit birliklerin bulundurulmasının savaş esnasında engebeli araziden zahmetli bir şekilde asker sevkiyatı yapma zorunluluğunu da ortadan kaldıracığına dikkat çekilmiştir. Buradan hareketle kale ve sahiller de dâhil savaşta tehlikeye maruz kalan herhangi bir bölgeye zamanında asker yetiştirebilmek için yeteri kadar demir yolu ağına sahip olmanın önemine de değinilmiştir.

Bütün açıklamaların ardından *“hudut tertibatı”* şeklinde yeni bir başlık açılarak bu hususa dair bilgiler verilmiştir. Başlangıçta hudut müdafaası vazifesinin nizamiye kıtaları tarafından yürütüldüğü belirtilmiştir. Ardından da bu kıtaların buldukları hududun genişliğine göre müstakil hudut bölükleri veya taburları teşkil etmek suretiyle emniyeti temin ettikleri bilgisi verilmiştir. Burada huduttaki bazı faaliyetler için ayrıca ilgili hudut müfettişliklerine bağlı hudut komiserliklerinin teşkil edildiğinden bahsedilmiştir. Bu kısımda son olarak da bahsedilen tüm bu faaliyetlerin barış zamanlarında gerçekleştirildiği, savaş zamanında hudut teşkilatlarının buldukları mıntikalarda ordu merkezinden gelen emirler doğrultusunda hareket edildiği bilgisi paylaşılmıştır.

Konferans metninin bir sonraki kısmında ise *“Jandarma”* teşkilatına dair bilgiler aktarılmıştır. Burada ilk olarak adı geçen teşkilatın her ülkede mevcut olan, hatta bazı ülkelerde gönüllülerden teşkil edilen güvenliği sağlamakla görevlendirildiği ifade edilmiştir. Jandarma teşkilatının bazı imtiyazlar mukabilinde muvazzaf kıtalardan ikmal edildiği ve genel olarak meydana gelen asayişsizlikleri bertaraf etmek amacıyla mülki idarelerin icra kuvveti olarak da vazife yaptıkları belirtilmiştir. Jandarma teşkilatının ayrıca ülkeyi savunmakla vazifeli ordu birliklerinin iç güvenlikle meşgul edilmemesi açısından

⁸⁰ DTA, BN, 48/935-3/6.

önemli bir teşkilat olduğu da kaydedilmiştir. Teşkilatın faydaları hakkında ayrıca şu ifadelerle de yer verilmiştir: “...Jandarma, hükümetin adli memurlarıyla, polisi ilgilendiren hususlarda hem bir icra organı hem de bir kuvvet olmakla birlikte icap ettiğinde ordunun seferberliği esnasında ve bilfiil harpte kendisinden istifade olunan bir teşkilattır. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı'nda jandarmalık olarak görev yapmış efrattan seferber teşkilatı yapılmış ve istifade edilmiştir. Gelibolu ve Bursa Seferi Jandarma Taburları Gelibolu harplerinde büyük hizmetler yapmışlardır...” Bu ifadelerin devamında ise seferde teşkil edilen jandarma kıtalarına seyyar, iç güvenliği sağlamakla görevlendirilenlere ise sabit jandarma denildiği kaydedilmiştir. Diğer taraftan buldukları bölgedeki mülki idarecilere bağlı olan Jandarma teşkilatlarının Osmanlı Devleti'nde alaya kadar yükseltildiği, alayları oluşturan taburların ve bölüklerin de mülki idarecilere bağlı bulunduğu belirtilmiştir.⁸¹

Burada jandarma teşkilatının yapısı hakkında ise özetle şu bilgiler verilmiştir: “...Bir jandarma alayının beş-altı tabura ve bir taburun ise yedi-sekiz bölüğe sahip olması mümkündür. Memleketin bazı mıntıklarında bulunan halkın cinsi ve tebaası buralarda daha güçlü bir jandarma kuvvetinin ikamesini zaruri kılar. Bu teşkilatlarda bazı bölük ve taburları süvari veya ester (katır/lı) süvari olarak teşkil etmek gerekir. Hatta bunları küçük miyasta cebel topçu teşkilatı ve makineli tüfeklerle teçhiz etmek mümkündür. İç güvenliğinden tamamen emin bulunan hükümetler, jandarma teşkilatını büsbütün kaldırmışlar ve polisle yetinmişlerdir. Bizde de polis ve jandarma ayrı ayrıdır. Maamañih hizmetleri birbirine pek yakın olan bu iki sınıfı birleştirerek memleket dâhilinde bir inzibat kuvveti şeklinde tek bir irade altına almak daha selim ve basit bir usul olur. Jandarma efradının talim ve terbiyesi bir hususiyet arz ettiğinden ve bir de adli ve mülki amirlere ait bazı vazifelerden ötürü özel bir tedris ve eğitime tabi tutulmaları elzemdır. Bu bağlamında özel kurslar açıldığı gibi küçük zabıt ve zabıt mektepleri vasıtasıyla da jandarma yetiştirilir. Jandarma teşkilatları için gerekli subaylar ordudan temin edildiği gibi doğrudan meslekten de yetiştirilebilir...”⁸²

Önemli bilgiler içeren bu ifadelerden sonra “Hazar Ordusunda Müddet-i Hizmet” başlığı altında barış zamanında ordudaki hizmet süresine dair açıklamalarda bulunulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak; barış zamanında zorunlu askerlik sisteminin uygulandığı ülkelerde askerlik hizmeti ne kadar kısa olmasının ülkede hazır potansiyel bir ordu gücüne katkı sağlaması açısından son derece faydalı olacağı vurgulanmıştır. Bununla birlikte askerlik hizmet süresine etki eden bazı unsurların varlığından bahsedilmiş, bunlar şu şekilde sıralanmıştır:

- a- Memleketin kültür seviyesi askere alınanların talim ve terbiye süresini kısaltır. Halkın cahil ve kabiliyetsiz olması halinde oldukça istenilen askeri eğitim mümkün olmaz.
- b- Memleketin nakil vasıtaları yetersiz ve medeni durumu geri bulundukça askerin kısa müddetlerle silahaltına alınması ve terhisi büyük bir masraf ve uzun zaman gerektirir.
- c- Memleketin komşuları ile siyasi ilişkileri dostane olmadıkça silahaltına alma ve terhis işleri kolay olmaz.
- d- İç güvenliğini sağlayamayan veya buna sebep olan unsurları ortadan kaldıramayan memleketlerde sık sık asker celbi ve terhisi sorun teşkil eder.

⁸¹ DTA, BN, 48/935-3/7.

⁸² DTA, BN, 48/935-3/7.

Bunlardan sonra bu ve buna benzer sebepler dolayısıyla herhangi bir ülkede barış zamanında askerlik vazifesi için belirli bir sürenin konulamayacağına ve ülkeden ülkeye değişebileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı'ndan önce birçok ülkede barış zamanındaki askerlik hizmet süresinin; süvari, topçu ve diğer muhtelif sınıflar için 3 sene, piyade için 2 sene, bahriyede ise bunun üç seneden dahi fazla olabileceği kaydedilmiştir.

Burada kısmen gönüllü veya bazı imtiyazlar karşılığında temin edilen jandarma efradının daha uzun süreli istihdam edilmesinin gerekliliğine vurgu yapılarak konferans sonlandırılmıştır.⁸³

Dördüncü Konferans (Emir ve Kumanda Heyeti)

Bu konferansta emir ve kumanda heyeti ve zabitan (subay) sınıfı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bunlar, birinci konferansta zi-ruh/canlı ve gayri zi-ruh/cansız şeklinde ikiye ayrılan ordunun zi-ruh/canlı kısmıyla ilgilidir (bk. EK-4). Konferansın başlangıcında emir-kumanda heyeti, bir makinaya benzetilmiş; buradan hareketle de bir ordu ne kadar iyi teşkil edilmiş olursa olsun, emir-kumanda hususu istenilen derecede teessüs etmedikçe başarılı sonuçlar elde edilemeyeceği belirtilmiştir.⁸⁴ Yani iyi bir ordu için esaslı bir talim-terbiye almış, disiplinli, tertipli, adil, mantıklı, nizam ve intizam sahibi iyi bir emir ve kumanda heyetinin olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu ifadelerin devamında ise verimli bir şekilde çalışmayı sağlayan bir motorun güç kaynağı ordunun talim ve terbiyesine, zabitan sınıfı da bu kaynağı çalıştıran elektrige benzetilmiştir. Emir ve kumandanın mükemmeliyetinin zabitanı bağlı bulunduğu, zabitanın da ordunun eğitmenleri olup, iyi eğitmenlere sahip ordularda emir-kumandanın verimli bir şekilde işlediği için iyi subaylar yetiştirmenin önemli bir mesele olduğu kaydedilmiştir.

Konferans metninin bu kısmında ilginç bir bilgi de verilerek Prusya'da Büyük Friedrich zamanında zabitanların asiller sınıfından seçildiği bununla birlikte hemen her ülkede subayların mazbut ailelere mensup kişiler olduğu belirtilmiştir. Ardından subaylarda olması gereken hasletlerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak subayların kendi şahsi menfaatinden ziyade kamu yararına faaliyet gösteren kişiler olması gerektiği, bu yüzden sadece zengin ailelerden değil, şeref sahibi ailelerden bilhassa da askerzadeler arasından seçilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Fakat burada şeref ve vatanperverlik gibi hasletlerin yalnızca bir kısım halka hasredilmesinin de doğru olmadığından bahsedilerek sabit kaidelere saplanmadan subayların toplumdaki yerlerine göre konumlandırılmalarının daha faydalı olacağı zira burada yine subayların görevlerinden ayrıldıklarında dahi toplumdaki mümtaz yerlerini korudukları da belirtilmiştir. Bu ifadelerden sonra zabitanın/subayların ilim sahibi ve iyi derecede tahsil almış kişiler olması gerektiği de ifade edilmiştir. Bu kapsamda ayrıca subayların daima büyük muhitlerde yaşayan kişiler olması gerektiği, böylelikle belli çevrelerde faydalı insanların artmasına katkı sağlayacakları ileri

⁸³ DTA, BN, 48/935-3/8.

⁸⁴ Mustafa Kemal Paşa tarafından zaman zaman emir-kumanda heyeti hakkında da önemli fikirler beyan edilmiştir. Mesela 1922 yılında emir-kumanda hakkında şunları söylemiştir: "...Taarruzu kumandan yapar, harbi idare etmek kudretindeki kumandan. Efendiler, kumandan kimdir bilir misiniz? Subay vardır ki idaresine yüz veya bin kişi verebilirsiniz. Fakat vakti ki alaylar ve tümenler, dağlar ve dağlara ayrılarak cepheler yüzlerce kilometre uzunluğunca gider, işte bu gözlerin görmediği geniş sahaya kumanda edecek adam, başka değerinde ve kudrette bir adamdır..." Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri", s. 244.

sürülmüştür. Öte yandan ülke yönetimlerinin subay sınıfının iâşesi hususunda hassas olmaları gerektiği çünkü subayın vakar ve haysiyet gibi mühim özelliklerinin kendilerine sağlanan hayat şartlarıyla alakalı bir mahiyet arz ettiğine ve bu yüzden herhangi bir mahrumiyete maruz kalmamaları gerektiğine vurgu yapılmıştır.⁸⁵

Sıralanan bu hususlardan sonra subayların muvazzaf ve ihtiyat olmak üzere ikiye ayrıldıkları, muvazzaf subayların barış zamanında, ihtiyat subaylarının ise muhtelif zamanlarda ordudan çıkarılıp, ihtiyaç halinde tekrar silahlaltına alındığı bilgisi verilmiştir. Bu ifadelerin devamında ise gerek muvazzaf, gerekse de ihtiyat subaylarının ayrıca dört kısımdan meydana geldiği, bunların da Heyet-i Erkân/Paşa, Ümera, Zabitan ve Küçük Zabitan şeklinde isimlendirildikleri ifade edilmiştir. Buna göre Osmanlı Ordusu'nda Miralay (Albay) hariç olmak üzere bunun üstündeki rütbelere Erkân, Binbaşı ve Kaymakam (Yarbay), Miralaylara ise Ümera denildiği, diğer taraftan Binbaşı hariç olmak üzere Mülazım-ı Sani (Teğmen) ye kadar bu rütbelerin altındakilere ise Zabitan ismi verildiği belirtilmiştir. Yine bununla birlikte Mülazım-ı Sani hariç olmak üzere bu rütbeden onbaşıya kadar olanlara Küçük Zabitan denildiği, en alttaki onbaşının ise efrattan olmayıp, ayrı bir konumda bulunduğu bilgisi verilmiştir.

Bu açıklamaların ardından “Kumandanlık” başlığı altında genel olarak emir-kumanda heyetine dair bilgiler de aktarılmıştır. İlk olarak esas işin kumandanların yani zabitan heyetinin vazifesi dâhilinde yürütüldüğü, bir ordunun iyi bir şekilde tesisi ve yönetilmesinin kumandanlara bağlı bir durum olduğu, buna bağlı olarak da kumandanların müstesna olmalarının harp tarihine büyük tesirler yaptığı ve gelecekte de yapacağı belirtilmiştir. Konferansın bu kısmında kumandanların metanetli, nefsine hükmeden, zeki, öngörülü, tedbirli, cesur, azimli, kararlı, ahlaklı, yardımsever, samimi, yürekli, şan-şöhret ve şeref sahibi, ulvi fikirli, nüfuzlu, dünyayı tanıyan, tahsilli, hafızası kuvvetli, atık, çevik, cesaretli, yiğit ve sıhhatli kişilerden olması gerektiği kaydedilmiştir.⁸⁶

Bu ifadelerin ardından bir fırkanın seferi durumunu gösteren bir kroki ile buna ait olup kroki üzerinde rakamla işaretlenmiş kısımlara ait açıklamalar içeren bir metne yer verilerek konferansa son verilmiştir. Bu kroki⁸⁷ ve 12 maddeden oluşan söz konusu açıklama metni şu şekildedir:

⁸⁵ DTA, BN, 48/935-4/1.

⁸⁶ DTA, BN, 48/935-4/2.

⁸⁷ DTA, BN, 48/935-4/3.

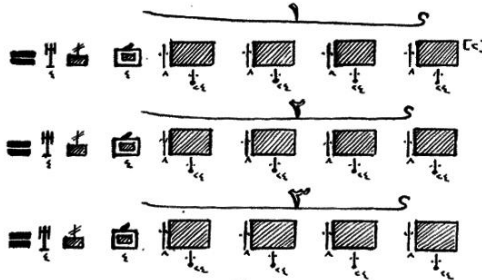
سغری برقرندن نظام حروف

نومرو : ۳-۲

فرقه قوما انلقو :

[۶] یاده قوما انلقو :

[۷] فرقه لوم قوما انلقو :

[۸] فرقه آنگا قوما انلقو :

[۹] فرقه فایره تطبیق قوما انلقو :

[۱۰] قوما انلقو :

ایشان مقصد :

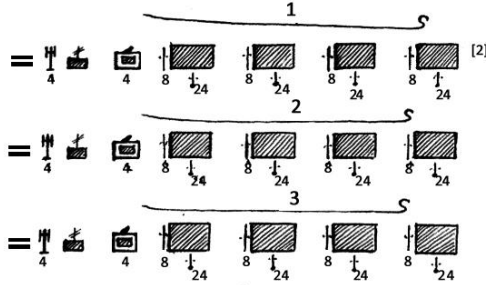
تیز مقررده	تیز و آهسته مقررده	یاده مقررده (دوره اول)
دوران آهسته مقررده	عزیز مقررده	آهسته مقررده
خامه مقررده	صعیب مقررده	خفیف مقررده
کریه مقررده	ایرین مقررده	خفیف و یاری مقررده
کوزجه	طیاره مقررده	خامه مقررده
تند مقررده	مسه مقررده	مازده مقررده
تقد طیاره مقررده	طیاره طیاره مقررده	سوزدانه مقررده (دوره اول)
جی مقررده	آهسته مقررده	
سیاه مقررده	آهسته مقررده (دوره اول)	
تند مقررده	کریه مقررده	
خامه مقررده		
(صغری) برقرندن مقررده		

Seferî Bir Fırkanın Nizam-ı Harbi

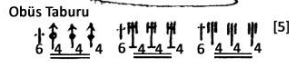

Fırka Kumandanlığı:

Piyade Kumandanlığı [1]

Fırka Topçu Kumandanlığı [4]

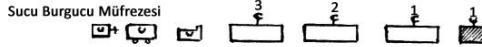
Fırka İstihkam Kumandanlığı [7]

Fırka Muhabere Kıtaatı Kumandanlığı [9]

Cephe Tertibatı [12]

İşarat-ı Mahsusa

Temir Müfrezesi	Koşulu Ağır Makineli Tüfek Bölüğü	Piyade Taburu (Dört Bölüklü)
Edevat-ı İstihkamiye Kolu	Sahra Bataryası	Ağır Makineli Tüfek Bölüğü
Muhabere Kıtası	Cebel Bataryası	Hafif Makineli Tüfek Bölüğü
Köpek Postası	Obüs Bataryası	Hafif Bombacı Bölüğü
Güvercin Postası	Tayyare Topu	Muhabere Takımı
Telsiz Müfrezesi	Mesaha Müfrezesi	Malzeme Kolu
Keşif Tayyare Müfrezesi	Topçu Tayyare Müfrezesi	Süvari Alayı (Üç Bölüklü)
Sıhhiye Bölüğü	İstihkam Taburu (Üç Bölüklü)	
Seyyar Hastane	Köprücü Treni	
Tathir Müfrezesi		
Mecruhin Nakiliye Müfrezesi		
Sucu Burgucu Müfrezesi		

1- Yalnız piyade alayına kumanda eder.

2- Alay dört taburludur. Her tabur dört piyade bölüğünü ve ayrıca sekiz tüfekli bir ağır makineli tüfek bölüğünü ihtiva eder. Piyade bölükleri üç takımdır. Her piyade bölümünde 6 adet otomatik tüfek (hafif makineli tüfek) bulunur. Şu halde her piyade taburunda 24 otomatik tüfek (hafif makineli tüfek) vardır. Beher piyade alayında dört toplu bir hafif bombacı bölümü, bir muhabere takımı ve piyade topçusu olarak dört toplu bir cebel bataryası mevcuttur. Sahra topraklarıyla (bomba topu değil) takık tüfekleri ve sair buna mümasil yakından muharebeye mahsus malzeme-i harbiyeyi taşımak üzere alaylara bir de malzeme kolu verilebilir.

3- Fırka süvarisi bir ila üç süvari bölümünden ibaret olur. Fırka süvarisi bölükten fazla olarak bir alay halinde bulunduğu takdirde iş bu alaya 4 tüfekli bir ağır makineli tüfek bölümü ilhak olunur. Her süvari bölümünde 4 otomatik tüfek (hafif makineli tüfek) vardır.

4- İş bu kumandanlık topçu alayının ve topçu obüs taburuyla mesaha⁸⁸ müfrezesine ve topçu tayyare müfrezesine ve ayrıca tayyare topçu takımına kumanda eder.

5- Batarya dörder topludur. Her topçu taburunda bir hafif cephaneye kolu vardır. Topçu taburlarına altışar tüfekli birer makineli tüfek bölümü de ilhak olunur.

6- Topçu tayyare müfrezesinde iki makine bulunacaktır.

7- Fırka istihkâm kumandanlığı emrinde üç bölüklü bir istihkâm taburu ve ayrıca bir tenvir müfrezesiyle bir köprücü treni ve bir de edevat-ı istihkâmiye kolu vardır.

8- İstihkâm tabur teşkilatı ve teçhizatı fenni hususat ve teçhizat hariç olmak üzere suret-i umumiyyede piyade taburununkine müşabihdir.

9- Fırka Muhabere Kıtaatı Kumandanlığı emrinde bir muhabere kıtasıyla bir telsiz müfrezesi ayrıca bir güvercin ve bir de köpek postası vardır.

10- Muhabere kıtası beş takımlıdır.

11- Keşif tayyare müfrezesindeki makine âdeti 4 ila 6 olmalıdır. İşbu müfreme doğruca fırka kumandanlığına merbuttur.

12- Umum sıhhiye tertibatını doğrudan doğruya fırka sıhhiye reisine rapt etmekten ise iş bu teşkilatın başına ayrıca bir kumandan tayin etmek fikrimce sevk ve idareyi daha ziyade teshil eder.

Erzak ve cephaneye kollarıyla ekmekçi müfrezeleri, hayvan depoları, bisiklet veya hücum taburu teşkilatı, ağır bomba bataryaya teşkilatı hakkında bilahare malumat verilecektir.⁸⁹

Bu krokiden sonra üç konferans metninin daha mevcut olduğu görülmüştür. Yalnızca “Konferans” başlığı ile birbirinin devamı niteliğinde olan ve daha ziyade konferans sahibinin kişisel görüşlerini ihtiva eden bu metinlerde bir kısım askeri tabirlerin tanımları yapılarak haklarında bilgiler verilmiştir. “Tabirat-ı Askeriyyeden Bazıları ile Medlulleri Hakkında İzahat” başlığı altında sıralanan bu tabirlerden ilki “Nizam-ı Harb” tabiridir. Yapılan tanımda savaş kabiliyetine sahip teşkilatın belli bir ölçü içerisinde bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulan savaş düzenine “nizam-ı harb” denildiği, Almanların ise buna “Kriegsglinderling” adını verdikleri belirtilmiştir. İçeriği hakkında ise; her memleketin kendi müdafaa planlarına ve kanunlarına bağlı olarak tatbik edildiği ve barış

⁸⁸ Ölçme, ölçüm.

⁸⁹ DTA, BN, 48/935-4/4.

zamanlarında olmak kaydıyla teşekkül tarzının harp düşüncesine göre belirlendiği kaydedilmiştir. Devam eden bölümde de fırka ve topçu teşkilatıyla ilgili bilgi ve görüşler aktarılmıştır. Oldukça detaylı bir şekilde yazılan bu kısımda ilk olarak ordu teşkilatlarının dörtlü taksimat (dört takım, dört bölük, dört tabur, dört alay) esasına göre teşkil ettirilmesinin daha faydalı faydalarından bahsedilmiştir. Daha sonra ateş gücüne ehemmiyet vermek gerektiği hususuna değinilerek taburların 4. bölüklerinin ağır makineli tüfek bölüğü şeklinde tertip edilmesi ve alaylara da ayrıca 6'şar tüfekten oluşan bir ağır makineli tüfek bölüğü verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁰

Metnin devamında yine süvari bölükleri, bataryalar istihkâm taburu, tayyare müfrezesi, muhabere kıtası ve nakliye taburu gibi teşkilatlara da makineli tüfekler tevzi etmenin faydalı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca her alaya makineli tüfeklerden başka birer hafif bomba bataryası verilmesinin önemi de vurgulanmıştır.⁹¹ Topçu teşkilatı, piyade ve süvari bölükleri, nakil vasıtaları, şimendiferler, hava nakil araçları ve istihkâm sınıfları gibi teşkilatların harp esnasındaki öneminden bahsedildiği bu bölümde kişisel kanaatlere de yer verilmiştir.⁹²

Bu detaylı görüşlerin ardından askeri tabirlerin tanımına devamlı "sınıf" tabiri izah edilmiştir. Silah donanımı ve teçhizatı ile talim ve terbiyesi aynı olan askeri birliklerin oluşturduğu teşkilata sınıf adı verildiği, buna göre belli başlı sınıfların öteden beri "sınıf-ı selase" yani üç sınıf namıyla bilinen piyade, süvari ve topçu sınıflarının varlığından bahsedilmiştir. Burada fenniye ve muavene adı verilen sınıfların varlığından da bahsedilmiş, bunların istihdam-ı muhabere, umur-ı havaiyye, hücum, şimendifer, nakliye, sıhhiye sanayi, jandarma ve bahriye sınıflarından ibaret olduğu da kaydedilmiştir.

Bu açıklamaların ardından yine konferans sahibinin kişisel görüşlerinin de yer aldığı piyade, süvari ve topçu sınıflarının özellikleri ve unvanları hakkında son derece ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde piyade ile ilgili sınıfı ile ilgili olarak, bir ordunun esasını teşkil ettiği, muharebeye dayanıklı, donanım, teçhizat, talim ve terbiye açısından yetkin ve bazı ordularda bu sınıfa dâhil "nişancı" ve "avcı" adı verilen birliklerin bulunduğu da bilgisi de aktarılmıştır.

Devam eden kısımda yine süvari sınıfı hakkındaki bilgiler dâhilinde bazı ülkelerin süvari sınıflarının at ihtiyacını karşılamak için hayvan yetiştirme de dâhil çeşitli çarelere başvurduğundan bahsedilmiştir. Mesela Avusturya'nın I. Dünya Savaşı öncesinde bazı mükâfatlar vaadiyle süvari için gerekli hayvanatı halktan temin ettiği bunun yanında başka ülkelerin de Macaristan'dan hayvan ithal ettikleri belirtilmiştir. Burada ayrıca Osmanlı Devleti'nde Kırım Savaşı (1854)'na kadar hayvan ihtiyacının içerden karşılandığı bu tarihten sonra ise mubayaa suretiyle Macaristan'dan ve Rusya'dan alındığı bilgisi verilmiştir. Yine Osmanlı Devleti'nde hayvan yetiştirmek amacıyla tesisler kurulduğu, buralardaki işleri yürütmek için de 4 bölüklü bir remont⁹³ alayı oluşturulduğu, bu teşkilatın da 1918 yılına kadar faaliyette bulunduğu bilgisi de paylaşılmıştır. Bu bağlamda Almanya'dan da örnek verilerek I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da yılda 10.000'den

⁹⁰ DTA, BN, 48/935-5/1.

⁹¹ DTA, BN, 48/935-5/2.

⁹² DTA, BN, 48/935-5/3.

⁹³ Tay çiftliği veya deposu.

fazla hayvanın eğitildiği 30'a yakın remont deposunun varlığından bahsedilmiştir. Bu bilgilerden başka dünyanın en iyi cins hayvana sahip olan ülkenin İngiltere⁹⁴ en çok hayvana sahip olan ülkenin ise Rusya (yaklaşık 30.000.000) olduğu hatırlatılmıştır. Diğer taraftan Avusturya, Macaristan, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde yaklaşık 5.000.000 İtalya ve İspanya'da ise toplamda yaklaşık 2.000.000 hayvan bulunduğu kaydedilmiştir.⁹⁵

Topçu teşkilatı hakkındaki detaylı bilgilerden⁹⁶ sonra ise “*seferberlik*” tabirinin tanımı ve içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre genel anlamda; bir ülkenin mevcut kaynaklarını ve askeri kuvvetini savaşa hazır hale getirmesi kapsamında yürütülen işlere seferberlik denildiği belirtilmiştir. Burada da dikkat çekici önemli bir kısım bilgilerin verildiği görülmüştür. Özellikle barış durumundan savaş haline intikalde efrat ve zabitanadan başka daha birçok şeye ihtiyaç duyulduğu ve bu ihtiyaçların barış zamanında muhtelif depolarda hazır bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir. Daha sonra seferberlikte bir kısım ihtiyacın ise “*tekâlif-i harbiye*”⁹⁷ yoluyla temin edildiği bununla birlikte seferberliğin bir memleketin herhangi bir yerinde kısmi bir şekilde uygulanabildiği gibi bütün teşkilatların iştirak ettirilmesi suretiyle genel olarak da uygulanabildiği kaydedilmiştir. Seferberliğin devletin en üst kademesi olan irade-i seniyye ile tatbik edildiği, olağan üstü durumlarda kendilerine verilen kanuni yetkiyle kısmi de olsa kumandanların dahi seferberlik ilan etme yetkisine haiz oldukları bilgisi verilmiştir. Yine seferberlik ile ilgili olarak bu uygulamaları etkileyen en önemli unsurun sürat olduğu, bunun da her çeşit nakil aracının mükemmelliğine, muharebenin intizamına, milletin vatanperverliğine ve devletin gücüne dayandığı vurgulanmıştır.

Seferberlik hakkındaki açıklamaların ardından “*depo teşkilatı*” tabiri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda özetle depo teşkilatının büyük bir önem arz etmesine rağmen, her sınıf için ayrı ayrı depo teşkilatı yapmanın gayet güç bir iş olduğu ve depo teşkilatının mükemmel olmasının harbi olumlu yönde etkileyeceği yorumuna yer verilmiştir.⁹⁸

Bunun ardından “*sefer planı*” tabiri açıklanmıştır. Sefer planının, seferberlik planından farklı bir mahiyet arz ettiği, sefer planına “*harekât-ı harbiye*” de denildiği ifade edilmiştir. Daha sonra ise harekât-ı harbiye planını hazırlamanın büyük önem arz ettiği, herhangi bir yanlışlık sonucunda veya bir ihtiyaç karşısında tatbiki zorlaşan bir planın harp üzerinde etkili olacağı hususu izah edilmeye çalışılmıştır.

Metnin devamında ise “*kadro*” tabiri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Kadroların ortaya çıkan ihtiyaca göre artırılıp, azaltıldığı veya tatil edilip, değiştirildiği belirtilmiş, 1920 tarihli bir kadronun krokisi verilmiştir. Bundan sonra da “*Kuvve-i Umumiye*” tabiri açıklanmıştır. Bunun da genel olarak bir ülkenin barışta ve savaşta hazırlayabildiği askeri kuvvet olduğu, *hazari* ve *seferi* olarak ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir. Bu kısımda son

⁹⁴ DTA, BN, 48/935-6/1.

⁹⁵ DTA, BN, 48/935-6/2.

⁹⁶ DTA, BN, 48/935-6/2,3.

⁹⁷ Bu ifade savaş yükümlülükleri olarak tanımlanabilir. I. Dünya Savaşı esnasında seferberlik kapsamında Osmanlı Devleti tarafından bir vergi şeklinde uygulanmıştır. Bu konuda yapılmış bir çalışma ve detaylı bilgi için bk. Cem Barlas Arslan, “*Birinci Dünya Savaşı ve Harp Vergisi*”, *Akademik Bakış Dergisi*, (E-Dergi), Sayı: 57 (Eylül-Ekim 2016), s. 73-83.

⁹⁸ DTA, BN, 48/935-7/1.

olarak da “zayıat listeleri” izah edilmiştir. Burada ise harp esnasında günlük tutulan; yaralı, şehit, ölüm, esir, kayıp ve hasta gibi her türlü zayıatın kaydedildiği cetvellere bu ismin verildiği ve bunların harp istatistikleri açısından önem arz ettiği açıklanmıştır.⁹⁹

Bu şekilde tamamlanan konferans metinlerinin en sonunda ise; “1337 Senesinde Zabitan Mektebinde İta Edilen Ordu Teşkilatı Konferanslarından İstihraç Edilen Sualler” başlığı altında altı maddeli ve sorulardan oluşan bir metne daha rastlanmıştır. Bu maddeler şu şekildedir:

“1- Ordu teşkilatı ne demektir? Ne için tedris edilir? Hiss-i mücadele ve ruh-i teşkilatın menşei. Müdafaa-i Nefs kaygısının bais olduğu icraat. Teşkilatın memlekete faydası. Müdafaa-i memleketi icap ettiren saik nedir? Müdafaa-i memleketin istinad ettiği kuvvet ne olabilir? Ölüm ve hayatın tefsiri. Şahs-i vahid ve şahs-i manevi-i memleket için hayat-ı ebediyye nasıl kazanılır? Kahramanlık ve ananın şahs-i vahidle millet ve memlekete derece-i nafi

2- Harp nedir? Harbin gayr-i kabil-i ictinab olduğunun izahı. Harbin lüzum veya adem-i lüzumunun münakaşası harp kime mevdu bir vazifedir? Ordú-yi daimiye lüzum olup olmadığının tedkiki. Milletin kuvvetini kim temsil eder?

3- Orduların memlekete muzır veya nafi olduğunun tedkik ve tahlili. Ordunun tarifi. Ordu miktarının tespit ve tehlide saik olan esbab. Ordunun anasır-ı esasıyesı nelerdir? Zi-ruh ve gayri zi-ruh anasırın esas-ı taksimat ve tarifati?

4- Orduya alınacak efradın sinni. Ordu efradının teminindeki usuller ve bunlardan en iyi usul hangisidir?

5- En iyi teşkilat-ı hazariye nasıl olur? Teşkilat-ı hazariyenin mühim rükünleri (rükünleri mi acaba) nelerdir? Başkumandanlık Harbiye ve Bahriye Nezâretleri teşkilatı hakkında fikr-i umumi. Erkân-ı Harbiye-i Umumiyenin vaziyet ve vazifesi. Cüz'-i tam ve dislokasyon (vaz'ülceys) in tarifi ve bunu icap ettiren esbab?

6- Hazarda en büyük cüz'-i tam ne olabilir. Ordu kumandanlık ve müfettişliği. Kolordular. Piyade ve süvari fırkaları, livalar, alaylar... ilh.. Mangaya kadar cüz'-i tam taksimatını icap ettiren esbab ve bunların vaziyetleri. Sevkülceys ve tabya cüz-i tammları arasındaki fark. Süvari topçu ve istihkâm teşkilatı hakkında fikr-i umumi?¹⁰⁰

Konferansların teorik eğitimin bir parçası olarak düşünüldüğünde bu soruların; herhangi bir sınav amacıyla mı yoksa çıkarılması gereken sonuçları veya aktarılmak istenen bilgileri vurgulamak amacıyla mı verildiği bilinmemektedir. Fakat içeriğine yönelik bir değerlendirme yapıldığında altı maddede toplanan bu soruların konferanslarda verilmek istenen bilgileri vurgulamak veya değerlendirme yapmak amacıyla verildiği ileri sürülebilir. Ayrıca burada şunu da ifade etmek gerekir ki; hangi amaçla verilmiş olursa olsun, sonuçta bunların konferans metinlerinde üzerinde önemle durulan konuları içerdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kısmın bir sonuç veya değerlendirme bölümü olarak konulduğu da düşünülebilir.

⁹⁹ DTA, BN, 48/935-7/2.

¹⁰⁰ DTA, BN, 48/935-8.

Sonuç

Ordu/Ordu teşkilatı tarih boyunca kurulan tüm medeniyet ve devletlerin büyük önem verdiği kurumlardan birisi olmuştur. Türkler de tarihin her döneminde ordusuyla var olmuş milletlerden birisi olarak tanınmış, kurdukları tüm devletlerin esasını ordu teşkilatları teşkil etmiştir. Tüm zafer ve mağlubiyetleriyle birlikte kadim bir geçmişe sahip olan Türk Ordusu da I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile büyük bir tahribata uğramıştır. Akabinde başlayan Milli Mücadele döneminde ordunun yeniden düzenli yapıya kavuşturulması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. TBMM'nin açılışından sonra başlayan bu süreçte düzenli bir ordu oluşturmak için yürütülen bu çalışmaların en önemli aşamalarından birini ise askeri eğitimler oluşturmuştur. Daha ziyade Anadolu'da yürütülen eğitimlerin kadim ve geleneksel bir yapı arz eden bazı askeri kurumlarda da verildiği görülmüştür. Bu kurumlardan birisi de TBMM'nin açılışından sonra Ankara'da faaliyet gösteren Zabitan Mektebi'dir. Günümüzde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesindeki Deniz Tarihi Arşivi'nden elde edilen 1921 ve bu çalışmanın da konusunu teşkil eden metinlerinden de anlaşılacağı üzere düzenli orduya geçiş esnasında Zabitan Mektebi'nde ordunun en asli unsuru olan subaylara yönelik konferanslar şeklinde eğitimler verilmiştir. Mevcut metinleri üzerinden yukarıda değerlendirmeleri yapılan bu konferansların, askeri konular açısından gayet geniş kapsamlı olduğu görülmüştür. Birbirinin devamı niteliğindeki konferanslarda bilhassa ordu ve orduyu tesis eden teşkilatlar hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Muhtemelen üst düzey kumandanlar veya Zabitan Mektebi eğitmenleri tarafından teorik eğitim uygulamaları dâhilinde hazırlanan bu konferanslar, subay adaylarını ideal bir ordu yapısı, harp tekniği ve askeri tabirler gibi konularda bilgilendirmektedir. Bununla birlikte bu konferanslar, başta I. Dünya Savaşı olmak üzere dünya harp tarihinden dikkat çekici ve önemli siyasi tarih konuları kapsamında da değerli bilgiler içermektedir. Bu bağlamda bilhassa kadim bir geçmişi olan Osmanlı Ordusu nezdinde; Almanya, İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya ve hatta İran gibi ülkelerin ordu teşkilatları hakkında çok özel bilgiler dikkati çekmektedir. Dolayısıyla bu açıdan değerlendirildiğinde söz konusu konferansların entelektüel bir zihniyetin ürünü olduğunu da göstermektedir.

Bunlarla birlikte konferanslarda dikkati çeken bir diğer husus ise 1921 tarihli olmalarıdır. Yani Anadolu'da düzenli orduya geçiş sürecinin yaşandığı bir zamana ait olmalarıdır. Bu da demek oluyor ki; aynı dönemde işgal altındaki bir merkezde olmasına rağmen Zabitan Mektebi'nde de düzenli ordu teşkilatı esasına dayanan eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. Dolayısıyla konferans metinlerinin içeriklerinden hareketle Zabitan Mektebi'nde düzenli, tam teşekküllü ve güçlü bir ordu tesisini amaçlayan sistemli bir eğitim politikası izlendiği fikri savunulabilir.

Genelde teknik bilgilerin ait oldukları döneme göre sade ve anlaşılır bir üslupla aktarıldığı ve bir orduyu oluşturan tüm teşkilatlar hakkında yeterli bilgilerin aktarıldığı bu konferans metinlerinin sonunda "konferans" başlıklı üç ayrı metnin daha bulunduğu görülmüştür. Çalışmada özet bir şekilde aktarılan bu metinler ise seri haldeki konferanslara dair bir kısım açıklamaları ve bu eğitimi veren kişi/kişilerin şahsi görüş ve düşüncelerini içermektedir. Daha ziyade askeri tabirler ve bunlara ait açıklamalar içeren bu metinler ise ana konferansların önemli bir parçasını teşkil etmiştir.

Son olarak şunu ifade etmek gerekir ki; metinlerin sonuna eklenen “1337 Senesinde Zabitan Mektebinde İta Edilen Ordu Teşkilatı Konferanslarından İstihraç Edilen Sualler” başlıklı kısımdan da anlaşılacağı üzere bu konferanslar; ordu teşkilatından başka; hiss-i mücadele, ruh-i teşkilat, nefsi müdafaa, maddi ve manevi kuvvet unsurları, ölüm, hayat ve şehitlik gibi kavramlar ile savaş ve sebepleri askere alma usulleri, askerlik süresi, barış, sefer, başkumandanlık, Harbiye ve Bahriye Nezâretleri Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve cüz'-i tam gibi birçok konu ve isim hakkında bilgiler içeren önemli metinlerdir.

Kaynaklar**Arşivler**

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB) Hibe Edilen, Satın Alınan, Değiştirilen Evrak (HSD), Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (HSD. AFT).

CDAB, HSD. AFT, 6/73.

CDAB, HSD. AFT, 6/74.

Dâhiliye Nezâreti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Asayiş Kalemi (DH. EUM, AYŞ), Asayiş Kalemi (AYŞ).

DH. EUM, AYŞ, 9/61.

Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi (HR. SYS)

HR. SYS, 2563/2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Genelkurmay Başkanlığı Deniz Tarihi Arşivi (DTA)

Bahriye Nezareti (BN).

DTA, BN, 48/935-1.

DTA, BN, 48/935-2.

DTA, BN, 48/935-3.

DTA, BN, 48/935-4.

DTA, BN, 48/935-5.

DTA, BN, 48/935-6.

DTA, BN, 48/935-7.

DTA, BN, 48/935-8.

Kitaplar ve Makaleler

1897 Osmanlı-Yunan Harbi, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1965.

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt: 1-2: 1914-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz),

Arslan, Cem Barlas, "Birinci Dünya Savaşı ve Harp Vergisi", Akademik Bakış Dergisi, (E-Dergi), Sayı: 57 (Eylül-Ekim 2016), s. 73-83.

Atatürk, Kemal, Nutuk, Cilt: I, 1919-120, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

Atatürk, Kemal, Nutuk, Cilt: III, Vesikalar, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

Bekcan, Umut, "Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi, Cilt 68, No: 4, 2013, s. 73-102.

Brems, Hans, "The Collapse of The Binational Danish Monarchy in 1864: A Multinational Perspective", Scandinavian Studies, Vol. 51, No. 4, Henrik Ibsen Issue (Autumn 1979), s. 428- 441.

Criss, Bilge, İşgal Altında İstanbul 1918-1923, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara 2004.

- Ercan, Yavuz, “Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 229-236.
- Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt: I (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları (TTK), Ankara 1953.
- Fuller, J. F. C., *A Military History of the Western World, Volume III, From the American Civil War to the End of World War II*, Da Capo Press, 1987, New York 1987.
- Goddard, Stacie E., “When Right Makes Might: How Prussia Overturned the European Balance of Power”, *International Security*, Vol. 33, No. 3 (Winter, 2008/2009), s. 110-142.
- Güner, Zekai-Kabataş, Orhan, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.
- Helmreich, Paul C., *Sevr Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Sabah Kitapları, İstanbul 1996.
- Heyman, Neil M., “France Against Prussia: The Jena Campaign of 1806”, *Military Affairs*, Vol. 30, No. 4 (Winter, 1966-1967), s. 186-198.
- Jaeschke, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, TTK Yayınları, Ankara 1989.
- Jemnitz, J., “The First International and the War (1864-1866)”, *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 11, No. 1/4 (1965), s. 57-94
- Kalemlı, Hüseyin, *İstanbul'un Son İşgal Yılı ve Tahliyesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi (YDT), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.
- Kamil, İbrahim, “Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Bahar 2017, s. 91-118.
- Karacagil, Ö. Kürşat, “Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 6, Sayı 12, Ankara 2013, s. 111-133.
- Karacagil, Ö. Kürşat, Ö. Kürşat, “II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü” (1898)”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 24, Sayı: 2, Aralık 2014, s. 73-97.
- Kasalak, Kadir, “Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açından Etüdü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı*, Cilt: XIV, Sayı: 42 (Kasım 1998), s. 979-1004.
- Kaymaz, İhsan Şerif, “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)*, Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69 (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 145-174.
- Kılıç, Murat, “Hannibal'in Savaş Taktiklerine Genel Bir Bakış”, *Erzurum Teknik Üniversitesi (ETÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)*, Cilt: III Sayı: 5 (Nisan 2018), s. 25-60.
- Kili, Suna-GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969.
- Kodaman, Bayram, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Teselya Tarihi)*, TTK Yayınları, Ankara 1993.

- Koltuk, Nuran, “Kuva-yı Milliye’nin Gelirleri”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2013/1, Cilt:12, Sayı: 23, s. 49-81.
- Macmillan, Margaret, *Paris 1919, Barış Yapanlar, Dünyayı Değiştiren Altı Ay, 1919 Paris Barış Konferansının Hikâyesi* (Çev. Belkıs Dişbudak), Alfa Yayınları, İstanbul 2015.
- Marks, Sally, “Mistakes and Myths: The Allies, Germany, and the Versailles Treaty, 1918–1921”, *The Journal of Modern History*, Vol. 85, No. 3 (September 2013), s. 632-659.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 81-87.
- Özalp, Kâzım, *Millî Mücadele 1919-1922*, I, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- Özcan, Abdülkadir, “Harbiye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1997, Cilt XVI, s. 115-119.
- Özüçetin, Yaşar-Dağistan, H. Mehmet, “Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye”, *Çağdaş Türk tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 3-30.
- Qafarov, Vasıf, “Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya’nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 3 (Kış 2008), s.139-151.
- Radek, Karl, *The Winding-Up of the Versailles Treaty, Report to the IV. Congress of the Communist International*, Published By The Communist International, Hamburg 1922,
- Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi* (İngilizce’den Çeviren: Fethi Aytuna), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2010,
- Röhl, John C. G., *Kaiser Wilhelm II, 1859–1941, A Concise Life*, (Translated By Sheila De Bellaigue), Cambridge Universty Press, United Kingdom 2014.
- Röhl, John C. G., John C. G., *Wilhelm II Kaiser’s Personal Monarchy, 1888-1900*, (Translated By Sheila De Bellaigue), Cambridge Universty Press, United Kingdom 2015.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji) Mondros’tan Erzurum Kongresi’ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, TTK Yayınları, Ankara 1993.
- Saylan, Gürkan Fırat, *1918-1923 Yıllarında İtilaf Devletleri’nin İstanbul ve Çevresindeki Faaliyetleri*, YDT, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010.
- Selek, Sebahattin, *Anadolu İhtilâli*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.
- Showalter, Dennis E., “Diplomacy and the Military in France and Prussia, 1870”, *Central European History*, Vol. 4, No. 4, 1870/71 (December 1971), s. 346-353.
- Sönmez, Fatma, “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarındaki Şiir Alıntıları ve Bu Alıntılarının Metinlerin Anlamlarına Etkisi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 32 (Aralık 2014), s. 179-192.
- Süleyman Tevfik-Abduh Zihni, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ve Yunan Muharebesi 1314*, Mıhran Matbaası, İstanbul 1315.
- Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, *Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Hayat-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

- Treaty of Peace Between the Allied And Associated Powers and Germany and Protocol Signed at Versailles*, June 28, 1919, Printed By Order of Parliament, Ottawa J. De Labroquerie Tache Printer to the King's Most Excellent Majesty 1919.
- Tunalı, Ayten Can, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, YDT, Ankara 2003.
- Türk İstiklâl Harbi, II nci Cilt, Batı Cephesi I, Yunanlıların Batı Anadolu'da İstila Hareketine Başlamaları, İzmir'in İşgali, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması, Milli Mukavemetin Başlaması (15 Mayıs-4 Eylül 1919)*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Yayınları, Ankara 1994.
- Türkmen, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayınları, Ankara 2001.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih 1789-2010*, Der Yayınları, İstanbul 2010.
- Uluslan, Şayan, "Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi -Öncesi ve Sonrası", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), s. 237-258.
- Uyar, Mesut-Erickson, Edward J., *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Wawro, Geoffrey, "The Habsburg Flucht nach vorne in 1866: Domestic Political Origins of the Austro-Prussian War", *The International History Review*, Vol. 17, No. 2 (May, 1995), s. 221-248.
- Wawro, Geoffrey, Geoffrey, *The Franco-Prussian War, The German Conquest of France in 1870-1871*, Cambridge University Press, 2003.
- Yaman, Ahmet Emin, "Milli Ordu'dan Düzenli Ordu'ya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 1990, Cilt: 2, Sayı:6, s. 389-398.
- Yıldız, Gültekin, *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1854)*, YDT, İstanbul 2008.
- Yorulmaz, Şerife, "Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35-36 (Mayıs-Kasım) 2005, s. 345-373.

(۱)

اردو دائرہ سی
نومبر ۳ : ۳

اردو تہذیب
III . ذوقانہ

[مادہ صفر]

حکومت و ملت خارجہا فرضت حکومت و ملتہ از جانب دستاوردہ برومنہ و داخذہ و صحیح
تأسیس نہ مدعوہ قافضہ ہرمانہ و ہٹاہ مکتفہ مشغولہ اولیہ تیر ایہہ کھنہ و مسود
بروفیت . بیخ مادہ صفر وہ ہرگہ بر آئیمہ حربہ مادہ صفر و قائل اولیہ :

برمنی ابو لولہ ہرگہ دول خوش و صلاح
ہا صفر اول صلیہ از ایسٹرنک صلیہ صلاح

خوشی تہ و ہرگہ صفر ہرگہ

[جزو نامہ] اردو تہذیبیہ ہرگہ :

دوسرے اولیہ ذوقانہ اردو تہذیبیہ ہرگہ کے ساتھ ساتھ اردو تہذیبیہ ہرگہ کے ساتھ ساتھ
تہذیبیہ کا نام ایسے لایم کہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

اردو تہذیبیہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

یاد ہے ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ ہرگہ صفر ایہہ

(۱)

[دیکھ قونفرانس]

اردو دائرہ سی
نمبر ۳

امیر کمانڈا ہیئت - ضابطہ نمبر ۱

یہ ضابطہ اردو میں دیا گیا ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

یہ ضابطہ اردو میں دیا گیا ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

یہ ضابطہ اردو میں دیا گیا ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

یہ ضابطہ اردو میں دیا گیا ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

یہ ضابطہ اردو میں دیا گیا ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

یہ ضابطہ اردو میں دیا گیا ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔ اس میں اردو اور پنجابی کے درمیان تعلیمی اور ثقافتی روابط کو بہتر بنانے کے لیے اقدامات کی وضاحت کی گئی ہے۔

EK-4: "Emir Kumanda Heyeti" Başlıklı Dördüncü Konferansın İlk Sayfası (DTA, BN, 48/935-4)

